Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 72 (11870) | 1982 чылдың март 27, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ УЗБЕКИСТАННЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТК-ЗЫНГА БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев март 25-те Узбекистанның ТК-зынга Узбек ССР-ниң удуртукчулары-биле ужурашкан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, Узбекистанның КП-ның ТК-зының бюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, партия обкомнарының бирги секретарьлары, республиканың облкүүскомнарының даргалары беседага киришкеннер.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец ужуражышкын үезинде турган.

Ужуражышкын киржикчилериниң мурнунга эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Дүүн шаңнал тыпсып тура силерниң чедиишкиннериңер дугайын чугаалап, бо беш чылда шиитпирлээр ужурлуг чамдык айтырыгларга база доктааган болгай мен.

Бөгүнгү ужуражышкынга база чамдык айтырыглар дугайын чугаалаксай-дыр мен.

Кол-ла онзалап демдеглээр чүүл болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң угланыышкыны-биле бистиң чуртувустуң бүзүрелдиг бурунгаарлап орары, партияның иштики болгаш даштыкы политиказы амыдыралга чайгылыш чок боттанып турары болур. Чаа беш чылдың бирги чылында улус ажыл-агыйының бүгү адырлары, эвилелдешкен республика бүрүзүнүң экономиказы улам ыңай хөгжээн. Чамдык бергедээшкиннер турза-даа, элээн хөй чугула социал хемчеглерни боттандырган.

Силерниң республикага хамаарыштыр чугаалаарга, чүгле эрткен беш чылда безин үлетпүрнүң 67 улуг бүдүрүлгези ажыглалга кирген. Кол фондулар болгаш саарылга фондулары амгы үеде 53 миллиард рубль ашкан. Ол дээрге канчаар-даа аажок улуг байлак-тыр, эштер. Сорулга болза ону эң-не долузу-биле болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаары болуп турар.

Үлетпүр силерде шиитизин-биле быжыг туруштуг ажылдап, планныг даалгалар күүселдезин хандырып турар. Ол эки-дир, ол дээш байыр чедирип турар бис. Ынчалза-даа бүгү курлавырларны ажыглап өөренир херек, а олар силерде эвээш эвес.

Хереглекчилерге бээриниң хүлээлгелерин кады алырга продукция сайгарарының планын дөрт бүдүрүлгениң бирээзи-ле эрткен чылын күүсетпейн барганын эскербейн баар арга чок. Олар 400 млн. рубльден хөй түңнүг продукцияны чедир бербээн. А оларны чурттуң янзы-бүрү районнарында холбаалыг бүдүрүлгелер манап турар болгай.

Химия, чиик үлетпүр, тудуг материалдары дээн ышкаш адырларда бүдүрүлге күчүлерин кошкак ажыглап турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери силерде шынгыы айтырыг болуп турар. 1981 чылда ооң күсели-биле үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң чүгле 56 хуузун алган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун-даа өрү тыртар, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин-даа эки ажыглаар херек, эштер. А силерде амдызында улус ажыл-агыйынче дамчыткан эртем чогаадыгларының чартык кезиинден бичии-ле хөйү бүдүрүлгеде шиңгээттинип турар-дыр.

Чогум-на харын бо бүгү боттуг курлавырлар болуп турар. Оларны ажыл-херектиң эргежыынга киирери — силерниң дорт хүлээлгеңер-дир.

Ам кедээ ажыл-агый дугайында. Эрткен беш чылда мурнундаазы-биле деңнээрге, республикага ооң ниити продукциязының хемчээли 26 хуу өскен. Ол эки-дир.

Хөвең ажылдыглар бедик көргүзүглерни чедип алган. Ылаңгыя хөвең бүдүрерин көвүдедирин кол нуруузунда дүжүттү бедиткениинден чедип алганы онза чугула. Силерде ол беш чыл иштинде гектардан-на 5 центнер өскен болгаш 1980 чылда 33,3 центнер четкен.

Хөвең ажыл-агыйында силерде база-ла эвээш эвес курлавырлар ам-даа бары чугаажок. Чиг хөвенниң шынары дээш онза сагыш салыр херек. Ооң шынарының кудулааны ону машина-биле ажаап турар апарганында деп санап турарлар барын билир мен. Шын харын, хол-биле ажаап тура чиг-эттиң бедик сорттуг болурун чедип алыры белен. Ынчалза-даа олче дедир эглип болбас дээрзи билдингир.

Ынчангаш өске аргаларны дилээр херек: агротехниктиг ажылдарының чогумчалыг хуусааларын, машина-биле ажаалданың технологиязын сагырын шыңгыырадыр. Чиг-эттиң кадагалаарын болгаш болбаазырадып кылырын экижидер дээрзи база билдингир.

Ам мал ажылының дугайында. Эрткен беш чылда бо адырда база эки чүүлдер силерде бар. Эът, сүт, чүүрга бүдүрери өскен, инектерниң продуктулуу, мыйыстыг бода малдың дужаар деңзизи бедээн. Ынчалза-даа өске талазын база көөр апаар, эштер: бо адырның хөгжүлдези чоннуң дүрген өзүп турар негелделериниң ам-даа хожудап турар.

Ол айтырыгны бодунуң пленумунга чугаалашкаш, Узбекистанның Компартиязының ТК-зы шын кылган. Көрдүнген хемчеглерни амыдыралга чүткүлдүг боттандырар херек. Удуртукчуларга болгаш кедээниң бүгү ишчилеринге хөвең өстүреринге ышкаш, мал ажылынга база шак ындыг харысалгалыг, харын-даа эргим деп чугаалаар ийик мен. Шак ындыг хамаарылгалыг болурун ижиктирер херек.

Мен бодаарымга, ол черле эргежок чугула боор. Бодап-даа көрүңер даан: республиканың үш чүс ажыг колхоз, совхозтары амга чедир төрүүр инектер чок, а ийи чүс чеди ажыл-агый мыйыстыг бода малды шуут тутпайн турар. Бо черле силерге эпчок-тур.

Амгы үеде дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелери, партияның кыйгырыын деткээш, бодунуң коллективтерин чем продуктулары-биле хандырарын экижидер дээш дузалал ажыл-агыйларын организастап турар. А черлиг, суггаттыг шөлдерлиг хирезинде-ле, эң чугула продукцияны курлавырлаарынга киржирин күзевейн турар чамдык колхоз, совхозтар удуртукчуларынга кандыг үнелелди берип болурул? Төп Комитет болгаш республиканың партия организацияларын мону кичээнгейлиг-биле сайгарып көрзе чогуур.

Суггаттыг гектарны, ылаңгыя хөвең тарыырынга ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле Узбекистанны бис кезээде үлегер кылдыр көргүзүп келген бис. Ынчалзажок бир эвес мал чеми культураларының тарылгазын алыр болза, мында байдал ындыг-ла кончуг өөрүнчүг эвес-тир.

Онгу беш чылдың чылдарында ортумак дүжүт силоска кукурузаның гектардан 270 центнер, дазылында чемиштиг мал чемнериниң 287 центнер, люцерна сигенниң 122 центнер болган.

А ындыг хиреде республиканың элээн хөй ажыл-агыйлары ам безин гектардан 200—220 центнер люцерна сигенин, 700—800 центнер силос культураларын, 1000 ажыг центнер дазылда чемиштиг мал чемнерин, 100 болгаш оон-даа хөй кукуруза тараазын туруштуу-биле ап турар. Ынчалза-даа бо үнелиг дуржулга силерде бүгү черлерде нептереттинмейн турар-дыр.

Тудуг дугайында дончузу-биле. Мында база-ла бурунгаар көскү базым кылдынган. Узбек тудугжулар тудуп турар объектилерни хуусаадан эрте ажыглалга киирер талазы-биле эгелекчи саналдарны чаңгыс эвес удаа үндүрген, ынчаарга олар боттарының сөзүн быжыы-биле тудуп келгени онза үнелиг.

Тудуг индустриязының баазазы дыка өскен. Бүрүн чыыш эптээр тудуг талазы-биле чаа, ажыктыг материалдарны бүдүрүп үндүрер талазы-биле күчүлер улгаткан.

Ынчалзажок капитал тудуг талазы-биле силерде шуптула чогумчалыг болбайн турар-дыр.

Тудуг организацияларының чамдыктары планныг даалгаларын күүседип шыдавайн турар. Эрткен чылын кедээ ажыл-агыйга эргежок чугула минералдыг чемишчидилгелер болгаш үнүштер камгалаар чүүлдер бүдүрүп үндүреринге херектиг чиг-эт бүдүрер талазы-биле элээн хөй күчүлерни ажыглалга киирерин хандырбаан болгай.

Бо бүгү болза доозулбаан тудугларның хемчээлин кызырарынга шаптыктап турар, капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидер талазы-биле бүгү ажылга багай салдарлыг болуп турар дээрзин силер бодуңар-ла билир болгай силер.

Тудуг индустриязының баазазын улам ыңай хөгжүтпүшаан, ам тургустунган күчүлерни эки ажыглап өөренири силерге чугула боор деп бодап тур мен. Улуг панельдиг бажың тудуушкунунда олар 60-50 хуудан ашпас ажыглаттынып турар-дыр. Ол болза чурттакчы чон чылда барык 400 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын чедир албайн турары ол-дур.

Тудугнуң шынарының, бирги ээлчегде чуртталга тудуунуң шынарының дугайында сагыш салза чогуур. Самаркандыда, Бухарада, чамдык кедээ районнарда чуртталга бажыңнарының куду шынарлыынга ажылчы чоннардан хөй хомудалдар кирип турар деп меңээ чугаалаан чүве.

Экономика болгаш ону удуртур айтырыглар дугайында дончузу-биле бо-дур.

Ажыл-херекти организастаар талазының дугайын, парторгажыл дугайын каксы чугаалаайн.

Узбекистанның Компартиязы СЭКП-ниң дайынчы отряды, ол 600 муң коммунистерни каттыштырып турар. Бо дээрге аажок улуг күш-тур, эштер!

Партияның политиказын чер-черге амыдыралга боттандырары дээш областарның болгаш районнарның партия комитеттериниң харысалгазын доктаамал бедидериниң чугулазынче кичээнгейни угландырыксаап ийик мен.

Чамдык партия кежигүннери күш-ажылга үлегер-чижээн, ажылга эки түңнелдерни чедип ап билирин чүге көргүспейн турарыл? Коммунистерниң удуртуп турары чамдык коллективтер чүге доктааттынган даалгаларны болгаш хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турарыл?

Мен бодаарымга, бо айтырыгларга харыыны партияның чамдык обкомнарының, райкомнарының болгаш хоорkomнарының, хөй санныг партия өге организацияларының организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылында боттуг база ажыл-херекчи чоруктуң четпезинден дилезе чогуур хире. Бот-шүгүмчүлел база четпейн турар хире.

Удуртулганың кайы-бир черде дазыдаланып кирген саазын стили улуг когаралды чедирип турар. Хоралыг ол стиль боттуг ажыл-херектен кадрларны болгаш активти алаактырып, кижилерни шын кижизидеринге моондактап турар. Ол дугайында чаңгыс эвес удаа чугаалап келген мен.

Эштер! ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи Москвага чоокта чаа болуп эрткен болгай. Совет чурттуң миллион-миллион ажыл-ишчилериниң практиказы-биле тывылган ажыктыг хөй бодалдар, идеялар, инициативалар съездиниң материалдарында, удуртукчуларының-даа, аңаа-даа делегаттарның чугааларында бар. Оларны кичээнгейлиг өөренип көөрүн болгаш ажыктыг бүгү чүүлдерни бодуңарның ажылыңарга ажыглаарын силерге сүмелээр бодай-дыр мен.

Комсомолдуң ээлчеглиг съездизи, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар удавас биске болур. ССР Эвилелиниң алдан чылын демдеглээринге бүгү совет улус идепкейлиг белеткенип турар. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвин улам ыңай быжыглаарынга, бистиң чуртувустуң улустарының найыралын хөгжүдеринге, Советтер чуртунуң бүгү коммунистериниң, бүгү хамаатыларының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлииниң көдүрлүүшкүнүнге бо бүгү болуушкуннар чугаажок бараан болур.

Экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерни Узбекистанның ажылчы чоннарының чедип алырын республиканың партия организациязы СЭКП Төп Комитединиң удуртулгазы-биле хандырар дээрзинге бүзүрээр мен.

Бо талазы-биле силерге улуг чедиишкиннерни күзедим.

* * *

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Узбек ССР-ниң бүгү улус ажыл-агыйының ажылын экижидеринче, четпестерни дүрген чайладырынче, партия организацияларының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш методтарын улам-на сайзыраңгайжыдарынче угланган үнелиг сүмелери, айтыышкыннары болгаш шүгүмчүлелдиг саналдары дээш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин Ш. Р. Рашидов бодунуң чугаазынга илергейлээн.

Ол мынча деп чугаалаан: Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бюрозу Силерниң чугааңарны эң-не кичээнгейлиг өөренир болгаш ооң бүгү чүүлдерин болгаш түңнелдерин бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазының үндезини болдурарын Силерге бүзүредип тур бис. Эргим Леонид Ильич, Ташкентиге Силерниң чугааларыңарда айыткан сорулгаларның бүгү комплекизин чугаалажып көөрү-биле Узбекистанның Компартиязының ТК-зының тускай пленумун апрельде эрттирерин шиитпирлээн бис. Ол пленумга белеткел эгелей берген.

Республиканың Коммунистериниң, ажылчы чоннарының ажыл-ижиниң дугайында Ш. Р. Рашидов база чугаалаан. Беш чыл планын ёзугаар Узбек ССР бүдүрүлгениң 28-31 хуу өзүлдезин хандырар ужурлуг. Ол даалгаларны бүдүрүлге хемчээлиниң өзүлдезиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле ажыр күүседирин шиитпирлээнин ол демдеглээн.

Леонид Ильич, Силерниң сүмелээниңер ёзугаар оңгу беш чылдың чылдарында бичежек хоорайларга, ажылчын суурларга болгаш районнар төптеринге үлетпүр бүдүрүлгелериниң 290 салбырларын болгаш цехтерин ажыл кылыр шыдаар чонну ажыл-биле хандырарын көвүдедир сорулга-биле тургускан бис, ынчаарга олар 300 миллион рубльдиң продукциязын берген. Ындыг салбырларны тургускан чорук чүгле экономиктиг эвес, харын-даа социал талазы-биле улуг ужур-дузалыг болуп турар. 1985 чылдың төнчүзүнге чедир ындыг дөрт чүс ажыг салбырны болгаш цехтерни ам-даа тургузаар бодап турар бис, аңаа материалдыг бүдүрүлгеге 130 муң кижини киириштирер болгаш 2,6 миллиард рубльдиң продукциязын бүдүрер.

Капитал тудуунда, ылаңгыя материал-техниктиг хандырылгада бар бергелер болгаш айтырыглар бүдүрүлге тудугларын болгаш социал-культура ужур-дузалыг объектилерни ажыглалга киирерин нарыыдадып турар. Республиканың тудугжулары 1982 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Олар бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап эгелээнин бо чылдың ийи айларының түңнелдери көргүскен. Эрткен чылдың баштайгы ийи айларында турганындан 15 хуу хөй кол фондуларны бо чылдың баштайгы ийи айларында ажыглалга киирген.

СЭКП-ниң аграр политиказын амыдыралга боттандырып турар дугайында Узбекистанның Компартиязының бирги секретары чугаалавышаан, беш чыл дургузунда Узбекистанның 30 миллион тоннадан эвээш эвес хөвенни күрүне алырын, нарын волокно сорттарны бүдүрериниң көвүдээрин онзалап демдеглээн. Бо чылын гектардан ристиң дүжүдү 55-60 центнер, кукурузаның — 80-85 центнер чедер. Кат-чимис болгаш ногаа продукциязының чылдазын бо чылын дыка көвүдедирин, ажы-чем программазын боттандырарынга ооң-биле бодувустуң салыышкынывысты киирерин планнап турар бис.

1973 чылда Узбекистанга кээп чораан үеңерде бистиң адрезивиске кылган шүгүмчүлелдиг саналыңарны мал ажылын хөгжүдер айтырыгларга удуртулга болдуруп турар бис, Леонид Ильич деп, Ш. Р. Рашидов уламчылап чугаалаан. Ап чоруткан хемчеглерниң түңнелинде бисте мал ажылы эки темпилиг хөгжүп турар, ынчалзажок чедип алдынган чүүлдер-биле оожургаар деп бодавайн турар бис.

Чоннуң хууда болгаш бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларының дузалал ажыл-агыйларында мал ажылының хөгжүлдезиниң дугайында эш Рашидов база чугаалаан.

Бар аргаларывысты санап көргеш, беш чылдың төнчүзүнге чедир эътти болгаш сүттү бүдүрерин 50 хуу, чүүргаларны — 2 катап көвүдедир бодап турар бис деп, ол демдеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүсетпишаан, улус ажыл-агыйының бүгү участоктарынга организакчы болгаш идеологтуг ажылды экижидип, кадрларны шилип алырынче, партияга бердинген чорукту, интернационализмниң болгаш улустарның найыралының ёзузунга оларны кижизидеринче улуг кичээнгейни угландырып турар бис. Республикада улус ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларында кижилер сорук кириишкини-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

Узбекистанның партия организациязы коммунизм тургузукчуларының мурнуку одуруунга моон соңгаар-даа туржур дээрзин Ш. Р. Рашидов чугаазының түңнелинде бүзүреткен.

(СЭТА).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

ТАШКЕНТ. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Узбек ССР-ге Ленин орденин тыпсырынга тураскааткан байырлалдарга киришкеш, Ташкентиден Москваже чорупкан.

Аэропортче орукту дургаар — кудумчуларга болгаш шөлдерге Узбекистанның найысылалының чурттакчылары Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар.

Ташкент аэродромунга аажок хөй кижилер чыылган. Күш-ажылдың кижилеринче доктаамал сагыш салыышкыны болгаш кичээнгейи дээш СЭКП ТК-га, Леонид Ильичиниң бодунга боттарының өөрүп четтиргенин илередир дээш олар аңаа чедип келгеннер. Эргим аалчыга аныяктарның төлээлекчилери боодал-боодал кызыл гвоздика чечектерни тудускан.

Эш Л. И. Брежневти самолёт чадазынга чедир СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, Узбек ССР-ниң өске-даа удуртукчулары барып үдээннер.

Эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Расулов, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров олар база үдээн.

Леонид Ильич үдекчилер-биле эвилең чаагай байырлашкан. Орук-суур менди-чаагай чеде бээрин шупту эштер аңаа күзээн.

Самолёт Москваже углаңдып чорупкан.

Л. И. Брежнев-биле кады аян-чорукка ону үдеп чораан кижилер — СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар чорупкан.

* * *

Эш Л. И. Брежнев ол-ла хүн Москвада ээп келген.

Внуково аэродромунга Леонид Ильичиниң эштер Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, О. Б. Рахманин, Г. К. Цинев, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүннеринге кандидаттар А. И. Блатов, М. П. Георгадзе, В. А. Голиков, А. М. Поплавский, Ю. М. Чурбанов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери С. А. Лосев, В. М. Фалин, өске-даа эштер барып уткаан.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар база Москвада ээп келген.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

БҮРҮНҮ-БИЛЕ КАМГАЛАП АЛЫР

Мал кыштаглаашкының доозар талазы-биле ам эң-не нарын-берге үе келген: одарны хар дуглавышаан, чемнер төнер четкен, малдың күш-деңгели арып баксыраан, хөй-хөй хойларның сүдү чок, а хураганнарга хүннүң-не хөй чем негеттинип турар. Ынчангаш бо үеде эң-не харысалгалыг чүве болза, малды чемгерериниң, суггарарының, ажаарының технологиязын шыңгыы сагыыры, ветеринар-профилактика ажылдарын чогуур үезинде чорудары болур. Ол чүүлдерни бичии-даа хажыдар болза, берге уржуктарга чедирер, хөй-хөй айларда үндүрген күжениишкиниң түңнели санныг хонуктарда-ла хей баар. Чижээ, Өвүрде «Коммунизмче орук» совхозка мындыг таварылга болган. К. С. Донгактың коданынга март 8-ке чедир 388 хойдан 322 хураган алдынган. Кыштаг корум-чурумнуг, хураганнар эки доругуп турган. Ынчалзажок совхозтуң дирекциязының организастыг эвезиниң база олутпай чоруунуң уржуу-биле сакманчылар коданны каггаш чорупкан (министерствонуң дужаалын болгаш телеграммазын херекке албаан). К. С. Донгак кырган иези, ийи чаш уруу-биле арткан. А боду база аараан. Ынчангаш хураганнарның тынын алыры-биле одарже үндүрүп эгелээн. Ооң түңнелинде каш-ла хонукта 64 хураган өлген. Өлген хураганнарның иштин кезип көөрге, дүк чээнинден борбаанайлай берген болган.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжулары Чооду Моңгалбии биле Кунгаа Шавы оларның төрүүр хой коданнарында чемнер, суг, дус бар, савалар эндерик, ынчалза-даа күш-ажылды организастааны дыка багай. Хураганныг хойлар турар тус-тус үзүктээштерни кончуг тар кылдыр кылган, олче хойну киирери, үндүрери, аңаа чем салып бээри берге болуп турар. Ынчангаш кажаа ишти арыг-шевер эвес, өдек шалбааланган, чем савалары ында-мында аңдара-дүңдере октаттынган чыткылаар. Технологияның ол карыжы хажыдыышкынының дугайын совхозтуң удуртукчуларынга болгаш специалистеринге чаңгыс удаа эвес сагындырган турбуже, амга чедир-ле кандыг-даа хемчег албаан. Мал чеми четчир, бүдүрүлге баазазы бар, хою эки уксаалыг болганда, ажыл-агый чыл бүрүде төрүүр чүс хойдан чүс ажыг хураганны ап болур аргалыг, ындыг турбуже, «Революцияның чалбыыжы» совхоз төрүүр чүс хойдан 51-72 хураган ап турар.

Чемнерни чөп ажыглаары — ол дээрге чүгле оларны камналгалыг чарыгдаары эвес, харын-даа хөй продукцияны алыры, мал бажының хораарын болдурбазы-дыр.

Ажыл-агыйларда болгаш ол ышкаш күрүне курлавырында хойга кол чем болур сула кончуг эвээш болгаш ону кызыл-тас-биле солуп турар. Кызыл-тастың чем болур шынары суладан ажып турары билдингир. Ындыг болза-даа кызыл-таста чигираң бүдүмелдер эвээжинден база протеин хөй болган ужурунда, чарбалаваан кызыл-тас аажок дүрген хөөй бээр, ооң уламындан малдың ишти хевергеш, өлүр ужурга таваржып болур.

Рационну минералдыг чемнер, витаминнер, микроэлементилер, чем антибиотиктер болгаш сера-биле немээрде херек болгаш бар компонентилерни чуурткан кызыл-таска дараазында дүүштүрүлге-биле холуур херек: 10 кг чуурундуга 5—6 столовая шопулааның ишти минералдыг немелде (чугай, обесфторный фосфат, монокальция фосфоды, трикальций фосфат, хлорлуг азы сернокислый кобальт 3 таблетка, канод 3 таблетка, биовит-40 бир шопулак (өске чем антибиотиги-биле солуп болур), 400 гр. сера болгаш бир шопулак балык үзү.

Малчыннар диеттиг чемнерден кызыл-тас далганындан чуданны чедиишкинниг ажыглап турар. Хураганнарның иштиниң аарыырын баш удур болдурбазы-биле 1 литр чуданга 2 шай шопулааның ишти сүттүң чем сарыг-суун немээр. Иезиниң четпес сүдүн ааржы эки солуп шыдаар, ону соктааш, чылыг сугга хоюдуп алыр. Стакан ааржыга 4—5 стакан суг, бичии дус хереглеттинер. Ааржыны далган-биле холааш, чидиртип болур. 1 стакан ааржыга 1—2 стакан далган, 10—12 стакан суг холуур. Ону бүрүн ээлгизе чедир хайындыргаш, дус болгаш столовая шопулааның чартыы хире сүт сарыг-суу немээр.

Профилактика болгаш эмнээшкин ажылдарының планы биле схемазы совхозтарда бар, ындыг турбуже, ону чамдык черлерде ажыглавайн турарындан хураганнар хорап турар. Чижээ, «Тиилелге» совхозта ветеринар-профилактика ажылдарын чогуур үезинде, бедик шынарлыг чорудуп турарындан чаш төл менди, а «Кара-Хаак» ону тооп көрбээнинден ажыл-агыйжы эвес чорук дээш ээ-харысалгага онаашкан.

Ынчангаш чемгерилгениң, суггарылганың база хураганнарны ажаарының талазы-биле тодаргай болгаш чогумчалыг ажылды чорудары — кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң база совхозтар удуртукчуларындан, бүгү звеноларының специалистеринден негеттинип турар.

И. БЕЛЯКОВ,
Кедээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария килдизиниң начальниги.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде

РЕСПУБЛИКА ФЕСТИВАЛЫН ЭРТТИРЕР

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының республика фестивалын эрттирер дугайында СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга база Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттыжып киргениинден бээр 40 чылынга тураскааткан ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының республика фестивалын 1982—1984 чылдарда эрттирер деп Культура министерствозунуң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң саналын СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган дээрзин ук доктаалда айыткан.

Фестивальды эрттирериниң чурумун болгаш бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының республика фестивалының организастыг комитединиң составын бадылаан.

Аңаа холбаштыр дараазында хемчеглерни боттандырып чорударын СЭКП Кызыл хоорkomунга, партия райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарынга, хоорайкүүскомнарга, Культура министерствозунга, профоблчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, Чырыдыышкын министерствозунга, профессионал-техниктиг өөредилге эргелелинге ук доктаалда даандырган:

— Фестивальды бедик идейлиг деңнелге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш ажылчы чоннарны мобилизастаар, чоннуң чогаадылгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдар, ооң амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар, ажылчы чоннарны, аныяктарны эстетикага болгаш уран чүүлге хандыкшыдып кижизидер сорулга-биле эрттирер. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын база бот-тывынгыр уран чүүлдү организастаарын экижидер;

— чоннуң уран чүүл чогаадылгазының массалыг хевирин сайзыраңгайжыдарынче, ооң идейлиг деңнелиниң болгаш коммунистиг кижизидилгеге база ажылчы чоннарның хостуг үезин организастаарынга ролюн бедидеринче угланган практиктиг хемчеглерни фестивальга белеткел үезинде ажылдап кылыр болгаш боттандырар, бүгү коллективтерниң болгаш бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилериниң шуптузунуң фестивальга киришкен турарын чедип алыр;

— культура одагларының материалдыг баазазын быжыглаарынче, капитал болгаш үүрмек септелгелерниң шынарын бедидеринче, оларны дериг-херекселдер-биле хандырарынче, дерип-каастаарынче кичээнгейни салыр;

— фестиваль эрттирериниң оргкомитеттерин, жюризин болгаш уран чүүлдүң хевирлериниң аайы-биле мергежилдиг кижилерни тургузар. Фестивальдың бүгү ажылдарын ажыл азы өөредилгеден даштыкаар үеде чурум ёзугаар чорудар.

Чогаадыкчы интеллигенцияның фестивальга киржилгезин тодарадырын, бүдүрүлгелерниң, организацияларның, совхозтарның, школаларның болгаш өөредилге черлериниң коллективтеринге, хандыкшылдыгларның уран чүүл студияларынга, бот-тывынгыр композиторларга доктаамал дузаны көргүзерин, бот-тывынгыр коллективтерниң удуртукчулары-биле семинарларны, курстарны эрттирерин Культура министерствозунга, Чогаалчылар, Чурукчулар, Композиторлар, Журналистер эвилелдеринге, Бүгү-российаның театр ниитилелиниң, Бүгү-российаның хор ниитилелиниң салбырларынга, культура болгаш уран чүүл албан черлеринге дааскан.

Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилериниң кедер идик-хевин даараарынга херек материалдар-биле хандырарын, амыдырал хандырылга системазының бүдүрүлгелериниң оларга ачы-дузазын экижидерин Күрпланга база республиканың Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитединге даскан.

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының республика фестивалынга белеткелди солуннар арыннарынга чырыдарын, «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарның редакцияларынга, радиога болгаш телевидениеге дамчыдарын Телевидение болгаш радиодамчыдылга күркомитединге хүлээндирген.

Эш О. Д. Сарыгларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кедээ ажыл-агыйга хөй чылдарда, үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң директору эш Октя Даназынович Сарыгларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 26.

Национально-краеведческий отдел

Партийжи амыдырал

АЖЫЛЫВЫСТЫҢ КОЛ ӨЗЭЭ

«Шиитпирни хүлээп алгаш, ооң айыттынган хуусаазында ыяап-ла күүсеттингенин турарын чедип алыр херек. Контрольду күштелдирери чогум-на маңаа дузалаар ужурлуг. Ол контроль үстүнден болгаш адаандан хары угда, доктаамал болгаш оперативтиг боттанган турар ужурлуг» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Съездиниң айтырыгларын удуртулга болдургаш, бистиң районнуң партия организациялары күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын улам ыңай экижидерин партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың бир кол чүүлү болдуруп турар. Сөөлгү чылдарда партия организациялары ол чугула ажылды организастаарының чамдык дуржулгазын мөөңнеп ап, ажылды улам сайзыраңгайжыдарының чаа-чаа аргаларын дилеп тып, чамдык чүүлдерни кылган. Күүселдени хүн бүрүде хынаары четпестерни чайладырынга, эки чүүлдерни эскерип, хөгжүдеринге идигни берип турар.

Партияның шиитпирлериниң күүселдезинге контрольду улам дээштиг тургузары-биле партия райкомунуң пленумнарынга, партия, ажыл-агый активиниң, партбюроларның хуралдарынга көдээ ажыл-агыйының, тудугнуң, культураның, улус өөредилгезиниң, өске-даа адырларның хөгжүлдезиниң айтырыгларын үргүлчү чугаалажып келген. Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидериниң, оларның коммунистиг кижизидилгезин сайзыраңгайжыдарының айтырыглары база кичээнгейниң төвүнде. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң айтырыгларын партия райкому доктаамал контрольдап келген. Чижээ, «Мурнакчы» совхозта байдалды партия райкомунуң бюрозунга сайгарып көөрү-биле ында парткомнуң, дирекцияның чериниң бо талазы-биле ажылын баш бурунгаар бүгү талалыг өөренип көрген. Ынчангаш «Малдан алыр продукцияны бүдүрер болгаш садарының талазы-биле «Мурнакчы» совхозтуң дирекциязының ап чорудуп турар хемчеглериниң дугайында» айтырыгны райкомнуң бюрозунга эрткен чылдың январьда чугаалашкан. Ону доктаамал контрольга ап, совхозта партия организацияларының хуралдарынга мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедириниң, оон баш санын өстүрериниң, планныг онаалдаларның күүселдезин хандырарының дугайында айтырыгларны доктаамал чугаалажып, олче кичээнгейни күштелдирген. Эрткен ажыл-агый чылын совхоз багай эвес дооскан. Күрүнеге эът садар планын 100,1 хуу, сүттү 121,2 хуу, дүктү 108,8 хуу күүсеткеш, республиканың барыын зоназының совхозтарының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын алган.

Ол ышкаш Ээр-Хавак СБФ-зинде «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тей, «Тээли» совхозтуң Кудукта хойжу бригадаларының партия организациялары боттарының хуралдарынга 1981-1982 чылдың кыштаглаашкынының организастыг эрттиреринге коммунистерниң сорулгаларының талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан. Аңаа тодаргай доктаалдарны хүлээп ап, күүседириниң хуусааларын айыткан хемчеглерни хүлээп алгаш, ону доктаамал контрольга тургусканы шиитиниң мал кыштаглаашкынының хүр-чаагай эрттирерингe идигни берип турар. Амгы үеде Даштыг-Тей, Кудук хойжу бригадаларында кыштаглаашкынның байдалы эки. Чүс хойга онаалдыр Кудуктуң хойжу бригадазында 84, Даштыг-Тей бригадазында 72 хураган алдынган, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак СБФ-зи эм хүнүн-не 1558 литр сүттү саап ап турар. Бо фермада партия хуралынга «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып, фермада улусчу контроль бөлүүнүң, херээженнер чөвүлелиниң, комсомол организациязының отчёттарын доктаамал дыңнап, хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин организастап, контрольду күштелдирген. Моон түңнелинде коллективте сөөлгү чылдарда корум-чурум үрээшкиннери болбаан, ферманың ишчилериниң уруг-дарыының өөредилге, кижизидилгези эки, хөй-ниити организацияларының ажылы идепкейлиг.

1979 чылда партия райкомунуң дөрткү пленумунга «Хүлээп алган доктаал, шиитпирлерниң күүселдезин, хыналдазын болгаш боттандырызын экижидер талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Оон аңгыда 1980 чылдың августа партия райкомунуң тоску пленумунга СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин база хыналдазын улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Пленумнуң түңнелдерин районда партия организацияларының хуралдарынга чугаалашкан, күүселдениң хыналдазының талазы-биле ажылды күштелдирген. СЭКП райкомунуң килдистеринде контроль стендизин тургускан болгаш хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин контроль килдистериниң ажылдакчыларының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ол ышкаш парткомнарда контрольдуң тускай кыдырааштарын тургускан. Неделяның понедельник санында «Контроль хүнүн» эрттирип, хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин ол хүн партия райкомунуң, райкүүскомунуң, комсомол райкомунуң ажылдакчылары контрольдап, чогуур хемчеглерни ап чорудуп турар.

Партия райкомунуң пленумнарынга, партия организацияларының хуралдарынга мурнунда болуп эрткен хуралдарга хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезиниң талазы-биле дыңнадыглар кылыры доктаамал апаар чыдар.

Партия комитеттери, эге организациялар боттарының ажылының стилин болгаш методун сайзыраңгайжыдар, ажылдакчыларны хүлээнген ажыл-херек дээш бедик медерелдиг, харысалгалыг чорукка кижизидер хүлээлгелиг деп айыткан. Күүселдени хынаары болгаш контрольдаары ол сорулгаларны шиитпирлээринге улуг идигни бээр ужурлуг.

Ч. ОНДАР.
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

⊙ ⊙ ⊙

Бирги класстың чолаачызы, коммунист Эрес-оол Чүлдүмович Салчак бодунуң башкарып турар ГАЗ-53 маркалыг суг сөөртүр автомашиназы-биле эртиен чылда тонна-километр ажылдап кылырының планын ажыр күүсеткеш, 655 литр бензинни камнап алган.

Дуржулгалыг чолаачы Э. Ч. Салчакты «Бай-Тал» совхозтуң малчыннары хүндүлеп, аңаа бузуреэрлер.

ЧУРУКТА: бирги класстың чолаачызы Э. Ч. Салчак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

⊙ ⊙ ⊙

ТААРЫМЧАЛЫГ

«Хемчик» совхозтуң девискээри сарлык өстүреринге хөлчок таарымчалыг. Сөөлгү чылдарда бо ажыктыг мал мында эки өзүп турар. 984 ажыг баш сарлыкты Ак-Хемниң, Чыс-Адырның кадыр-берт даглыгчерлеринде одарладып, беш коданда тускайлап үскен.

Сарлык бо кышты хүр ашкан, сарлык оолдаашкынынга белеткел база багай эвес. План улуг, төрүүр чүс баш сарлыктан-на ортумаа-биле 80 бызааны өстүрүп алыр, ниити сарлыктың бажын 1136 чедирер. Белек Доңгак, Күрү-Базыр Саая, Ак-оол Хомушку олар сарлык өстүрерингe мергежээн, ынчангаш бо ажыл-ишчилер «Хемчик» совхозтуң сарлыктарын өстүрерингe улуг үлүүң киирер дээрзинге бузүрел улуг.

А. ЕВРОП.

ХҮНДҮЛЭЭР, ДӨЗЕКСЭЭР

Кызылдың кондитер цегинде ажылдап турарларның хөй кезии аныяктар. Ол цехте янзы-бүрү амданныг чемни кылып турар. Аныяк кыстар Ирина Хомушку, Ольга Артамошкина, Алдын-кыс Донбаштай— мергежээн мастерлер. Оларның кылган чаагай амданныг гномиктерин, пирожноелерин, пряниктерин, ромашкаларын, хевирлиг, чараш кылдыр каастаан торттарын Кызыл хоорайның улуг-биче чурттакчылары база келген аалчылар күзелдиг-биле садып ап турар.

Кондитер цеги—хлеб заводунуң мурнакчы коллективи. Квартал планын доктаамал 100—110 хуу күүседип келген. Эрткен чылдың планныг онаалдазын чедиишкинниг күүсеткеш, тиилекчилерниң одуруунче үнген. Коллективтиң чедиишкини дээрге, ында ажылдап турар кижилерниң кызымак күш-ажылының херечизи-дир. Ээлчег бүрүзү бодунуң мурнунда салган онаалдазын күүседир сорулганы салган ажылдап турар. Бедик шынар бедик мергежилден хамааржыр дээрзи билдингир болгай. Бо цехтиң ажылчыннары бодунуң херээн эки билир, аңаа бердинген кижилер деп дидим чугаалап болур.

Бригадир Валентина Михайловна Масленникова коллективте хүндүткелдиг кижи. Ооң арга-дуржулгазы байлак. Ол 22 чыл иштинде хлеб бүдүрер ажылга бараан боол келген. Кондитер цегин удуртуп бригадирлээнинден бээр безин хөй чылдар эрткен. Ол аныяктарның дагдыныкчызы. Ооң өөреткеннери Кызыл хоорайның, республиканың хлеб заводтарында хөй. Ирина Хомушку, Ольга Артамошкина база Масленникованың өөреникчилери. Оларның кылган ижи дагдыныкчызынындан дорайтавас. Валентина Михайловна байлак арга-дуржулгазын аныяктарга харам чокка дамчыдып берип чоруур. Бо ишке өөреткен аныяктарның эки ажылы хоочун мастерниң сеткилин өөртүр.

Кызымак күш-ажылын бедии-биле үнелээнин ооң хөй санныг хүндүлел бижиктери, социалистиг чарыштың тиилекчизи деп хөрек демдектери, шаңнаткан хавыязы илередип турар. Валентина Михайловна—Улустарның Найыралы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты. Бодунуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, соңгуткан округунуң соңгукчулары-биле удаа-дараа ужуражып, оларның чагыгларынга дыңнангыр болуп келген. Ажыл-ижи бүдүнгүр, кызымак, бодун ааже-чаңныг мастерни коллективинде эш-өөрү хүндүлээр, дөзексээр.

Т. ОНДАР.

ЧУРУКТА: Бригадир-мастер Валентина Михайловна Масленникова өөреникчилери-биле.

А. ШАҢНААНЫҢ фотозу.

ЧЫЛДЫЫН ТҮҢНЕП ТУРА...

(Кызыл хоорай Совединиң IX сессиязындан)

«Мурнун хынаар, соон истээр». Чыл дургузунда кылып чоруткан ажылдың түңнелин үндүрүп, моон соңгаарты сорулгаларны тодарадып чугаалажырын шыңгыы көөрүн ол үлегер домак баш удур сагындырып турар. Маңаа хамаарыштыр чугаа улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң IX сессиязынга болган.

Ук сессияга 1981 чылда күүскомунуң кылып чоруткан ажылын чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди хооркүүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар кылган. Сессияга чугаалашкан айтырыг талазы-биле саналдарын эът комбинадының директору депутат Б. А. Копусенаев, № 1 АТБ-ниң чолаачызы депутат А. П. Галайко, чаагайжыдылга болгаш орук-туруг талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы А. С. Сат, харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелдиң начальниги депутат А. К. Иргит, Тываның электри четкилериниң мастери депутат Р. П. Захарова, хоорайның санэпидстанциязының кол эмчизи депутат В. М. Чубарова, республиканың социал хандырылга министри депутат П. Л. Кунчун болгаш өскелер-даа бергилээн.

Бо чылдагы бүгү улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш найысылалдың үлетпүр, бүдүрүлге, албан организация черлериниң коллективтериниң аразында социалистиг чарыш улам дээштиг калбарганын дээрзин илеткелчи демдеглээн.

Улус ажыл-агыйының адырларынга удуртулганы чогуур негелде ёзугаар боттандырып, хоорайның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң комплекстиг боттандырып тура, хоорсоветтиң күүскому СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин база СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ажыл-агый тургузуушкунунга улус депутаттарының Советтериниң ролюн улам ыңай бедидер дугайында» доктаалын удуртулга болдуруп келген.

Хоорай Совединиң сессиялары тускай перспективтиг план ёзугаар чоруп келген. Аңаа үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер, тудугнуң, чоннуң коммунал, амыдырал болгаш садыг хандырылгазының планнарын күүседир база өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээн. Калбак хереглелдиң барааннарын көвүдедир, кадык камгалал ажылын экижидер, чырыдылгыкын, культура база спорт талазы-биле кылдынган ажылдар база эвээш эвес. Күүселдениң контролюн база хыналдазын боттандырар, ажылчы чоннарның чагааларын болгаш бижиктерин үе-шаанда көөр талазы-биле айтырыглар кичээнгейниң төвүнде артпышаан. Соңгукчуларның чагыгларының хөй кезии күүсеттинген.

Хоорайның ажыл-агыйының комплекстиг хөгжүдер талазы-биле хоорсоветтиң ажылының стили болгаш методу, организачы ажылы ээзи чаартынган.

Сессияга илеткелчи найысылалдың үлетпүр, транспорт, коммунал болгаш садыг бүдүрүлгелериниң эрткен чылдагы түңнелдеринге доктааган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында найысылалдың үлетпүр бүдүрүлге черлери багай эвес ажылдаан. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң продукциязын бүдүрер база сайгаар талазы-биле план хуусаадан эрте күүсеттинген. Хоорайның транспорт организациялары улус ажыл-агыйының чүгүн 447 тонназы планнаан ажыр сөөрткен. Чоннга ачы-дуза чедирилгезин 1980 чылдаазынга деңнээрге 18,6 хуу өскен, 4 миллион 800 муң рубльдиң барааннын пландан ажыр саткан. Тудугжулар эрткен чылын 26,2 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга кииргген.

Сессияга илеткелчи болгаш санал бергеннер хоорайның чаагайжыдылгазынга болгаш ногаанчыдылгазының талазы-биле кылып чоруткан ажылдарга база доктааганнар. Аңаа үш миллион рубль шиңгээдип алдынган. Улус өөредилгези, кадык камгалал база культура болгаш спорт ажылы улам экижээн.

Ол бүгү-биле чергелештир ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринде четпестер бары илереттинген. Бүгү организацияларның база бүдүрүлгелерниң ажылын контрольдаар болгаш удуртуушкунун хайгаараар талазы-биле хоорай Совединиң күүскому-даа, ооң килдистери болгаш эргелелдери-даа четпес ажылдаан дээрзин санал берген депутаттар айыткаңнар. Отчёттуг үениң дургузунда дөрт үлетпүр бүдүрүлге планын шуут күүсетпээн, оң хирези —темпизин кудулаткан.

Найысылалдың тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарының планын чедир күүсетпээн, ооң түңнелинде чурттакчылар 18,7 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн чедир албаан. Уруглар сады, чурулга болгаш судно септээр мастерскаялар, автовокзал, хөгжүм-шии театрының ажыл-агый корпузу болгаш өске-даа чугула тудуглар ажыглалга кирбээн. Чоннуң амыдырал хандырылга, коммунал болгаш садыг хандырылгазында чамдык четпестер ам-даа чайлаттынмаан. Ол бүгү-биле чергелештир корум-чурум үрээр чоруктар-биле демисел ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар дээрзин санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээн.

Хоорай Совединиң сессиязынга чыылган депутаттар моон соңгаарты сорулгаларны база тодарадып чугаалааннар. Олар бүдүрүлге, албан организация черлеринге камналга чурумун сагыыр, күдүне болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылдар ам-даа сула дээрзин тодаргай айыткаңнар. Ол ышкаш школаларже, өөредилге албан черлеринче, культура чырдыышкын албан черлеринче кичээнгейни угландырган.

Час дужуп орар. Бо үеде чаагайжыдылга айтырыынче кирери чаңчылчаан. Ол айтырыгга сессияның киржикчилери база доктааганнар. Эрткен чылын аңаа 10 миллион рубльди шиңгээдип ап, дыка хөй дөрбелчин метр оруктарны болгаш чадаг улус кылаштаар черни кылган, 44 муң ыяшты олурткан. Хоорайның Кочетов, Ленин, Красноармейская болгаш өске-даа кудумчуларын эде кылыр талазы-биле дыка улуг ажылдар чоруттунган. Ындыг болзажок улус депутаттарының хоорай Соведи, ооң килдистери, үлетпүр бүдүрүлге черлери, школалар, техникумнар болгаш өске-даа өөредилге черлери хоорайның бедик культуразы, ооң үлегерлиг арыг-силиг болуру дээш ам-даа четпес ажылдап турарын санал бергеннер айытпышаан, аңаа хамаарыштыр кандыг хемчеглер алза экил дээрзин тодаргай чугаалааннар.

Бо чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурунче ажыл-ишчилерни, коллектив бүрүзүн улам мобилизастаары — хооркүүскомнуң, ооң килдистериниң, доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүктериниң кол сорулгазы. Мону чедип алырда, депутаттарның ажылга инициативазын бедидери, чон-биле, күш-ажылчы коллективтер болгаш хөй-ниити организациялар-биле оларның харылзаазын быжыглаары, хоорай Совединиң шиитпирлерин боттандырарынга ролюн улгаттырары чугула. Бо бүгүнү тодаргай айыткан доктаалды сессия хүлээп алган.

Ооң-биле кады 1982-1986 чылдарда хоорайны чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар талазы-биле план-хемчеглерни сессияга бадылаан.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ АРАЗЫНДА

Совет кижилерниң амыдырал-чуртталгазының байдалын улам ыңай экижидери социал-экономиктиг сорулгаларының бир кол айтырыы кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Ол сорулгаларны күүседиринге боттарының үлүүн чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш чоннуң амыдырал хандырылга ажылдакчылары киирип турарлар. Эрткен чылдарда бо адырның ажыл-ишчилери хөй ажылдарны кылган. Бо беш чылда оларның мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Ол үениң дургузунда чуртталга фондузу өзер болгаш ооң шынары экижир, ачы-дуза чедирериниң хемчээли улгадыр. Чоннуң хандырарының культуразы дыка өскерлир. Ачы-дуза чедирериниң хевирлери улам калбарар.

Телевизорларны септедириниң, хенти чуурунуң, бажың херекселдери кылдыртырының болгаш оон-даа өске чүүлдерге чагыглар кылырының чаа хевирлери тыптып келир. Хоорайларга болгаш суурларга комплекстиг хүлээп алыр пунктуларның четкизи калбарар. Ындыг пунктулар бистиң республиканың чурттакчылыг хөй-хөй черлеринде бар апаргылаан. Оон-биле катай чоннуң чуртталга-коммунал хандырылгазы база дыка экижээн. Чурттаарынга таарымчалыг, амыдыраарынга ажыктыг бүгү-ле чүүлдер-биле дерииттинген хөй каът чуртталга бажыңнары чылдын-на ажыглалга кирип турар.

Чаагайжыды туттунган бажыңнарда чурттап турар кижилерниң бир кол хереглели— суг. Ооң-биле хандырылганы уаукталдирбес, ону экижидер дээш «Водоканал» эргелелиниң коллективтери кызымак ажылдап турарлар. Эргелелдиң коллективи арыг сугну дамчыдарының квартал планын 101,4 хуу, канализация суун төгерин 102,6 хуу күүсеткен.

Эргелелде үш участок бар. Ында камналга чурумун сагыырын күштелдирген. Ап чоруткан хемчеглер ажыл-херек-биле дүгжүп турар. Чыл эгезинден бээр 30 муң квт-шак электри энергиязын камнап, пландан ажыр 500 рубльдиң арыг орулгазын киирип алган.

Эргелелдиң үш участогунуң бирээзи — найысылал Кызылдың үстүү талазында Улуг-Хемниң эриинден ырак эвес черде турар. Ында суг үндүр сордурар ийи станция кылып каан. Биргизи шуут-ла черден келген сугну чыып чоруй ону ниигизинче чорудар. Аңаа келген суг хоорайның кудумчуларынче углаан ийи хоолай дамчып агар. Ол хоолайлар дамчыштыр аккан сугнуң хемчээлин дежурный моторист хайгаарап турар. Ол бир шак эртерге, чеже кубометр суг чарыгдаттынганын тускай журналга демдеглеп алыр. Ол саннар чаңгыс аай эвес. Чамдыкта 780, өске үеде 920, а база бир шак болгаш 830 кубометр кылдыр-даа көргүстүнер. Бүдүн хүн дургузунда чарыгдаан сугнуң хемчээли база аңгы-аңгы—8950-даа кубометр болур. Ону ажа-даа бээр, аңаа четпейн-даа баар.

Кызыл хоорайның чуртталга бажыңнарынче суг сордуруп чорудар ол станцида ажылдыш дүне, хүндүс-даа соксавас. Ында дөрт-дөрт—сес кижи ээлчег ёзугаар дежурныйлап турар. Оларның аразында даанган ажылынга бердинген, ону бедик харысалга-биле күүседип турар ажылчыннар хөй. Ол участокта улуг мастер А. Н. Бендерлых бир дугаарында-ла Мелодора Анпакентьевна Бурнованың адын адады. Ол ында хоочун ажылчын. Моторист хүлээлгезин беш салаазы дег билир дизе, частырыг болбас. Ында аныяк кижилерге ол арга-сүмезин берип, оларга дузалап чоруур. Моторист Нина Андреевна Елизарова бо коллективте сес чыл четкен. Ээлчег мотористери А. Н. Шипунова, Г. Н. Калашникова, Г. Н. Лопатина олар шалыпчыларга санаып турар. Ээлчег бүрүзү электри энергиязынга камналганы чедип алыр дээш ажылдап турар.

Коллективтиң бүдүрүлге планнарын күүседиринге Федор Ефимович Качурага удурткан септелге-арыглал ажылдары кылыр бригаданың киирип келген үлүү улуг. Бригадир боду күш-ажылдың хоочуну, аныяктарның дагдыныкчызы. Ооң херек чуруу участоктуң хүндүлел самбыразында кирген. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге уткуштур калбарган чарышка дежурный слесарь Дмитрий Павлович Аржаков идепкейлиг киришкен. Ажылды шынарлыг кылыр, аңаа брак болдурбас дээш хоочун ажылчын чүткүлдүг чоруун көргүзүп, аныяктарны ынчаар ажылдаарынга чаңчыктырып турар.

Дыка хөй коллективтер, бригадалар, цехтер болгаш участоктар он бирги беш чылдың ийиги чылында бедик темп-биле ажылдап турарлар. Олар бирги кварталдың бүдүрүлге планын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседирин хүлээнген турган. Ол съездиге уткуштур калбарган социалистиг чарышка киришкен хөй-хөй коллективтер бедик түңнелдерни чедип алгылаан. Чарыштың тиилекчилериниң аразынга «Водоканал» эргелели база кирген. Бо күш-ажылчы тиилелгеде хоорайның суг-насос станциязының коллективиниң киирген үлүү эвээш эвес.

Ш. ДОРЖУ.

МАГАДАДЫВЫС

«Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазында мурнакчы хойжу Сергей Бадының кыштаа Улуг-Үзүкте. Эрзин райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары ол хүн хойжунуң кодан ынга шеф дузазы чедирип чедип келген. Коданда ниити байдал эки, кыштаглаашкын хүр эртип турарын олар дыка магадаан. Малчынның коданында төрүүр 350 хой бар, бо хүннерге чедир оларның 285-и оолдаан, чаш хураганнар өнча-менди.

С. Бады бо чылын төрүүр 100 баш хойдан 90 хураган алыр хүлээлгелиг. Сөзүнге ээ бепурунга хойжу бүзүрелдиг. Чүге дээрге кыштаглаашкынга ол эки белетненген. Мал чеми четчир. Ишчи малчынның коданынга дуза чедирип чорааш, ооң ажыл-ишке кызымаан, ажылгырын магададывыс.

А. ТАВА.

КАРОТИН ЭЛБЕК

АМ КЫШТАГЛААШКЫНЫНЫҢ арткан үезинде республиканың совхозтарының мал чемнери-биле хандыртынгазы хереглеттинериниң чүгле 22 хуузу болуп турар. Мал чемнериниң чедишпейн турарын барымдаалап көргеш, оларны немей белеткээриниң болгаш хумагалыг чарыгдаарының бүгү хемчеглерин алыры эргежок чугула.

Мал чемнерин немей белеткээриниң чугула курлавырларының бирээзи болза, ыяш бүрүзүн болгаш бүдүүн кезип алыры болур. Хадының база шиивиниң ногаан бүрүлери, хадының чиирбей будуктары чүгле мал чеми болур шынарлыг эвес, харын-даа хоолулуг болгаш минералдыг бүдүмелдерниң байының талазы-биле ортумак шынарлыг сигенге деңнээрге, а бар каротин-биле ногаан оът-сигенни безин ажып турар.

Оон аңгыда, ыяш бүрүзүнде В бөлүктүң витаминнери, микроэлементтилер болгаш аминокислоталар база элбек. Ону баштыктары-биле мындыг саннары көргүзүп болур. Хадының болгаш шиивиниң кадырып каан 1 килограмм бүдүмелинде каротин ортумаа-биле 95—100 мг, а хадының чиирбей будуунда — 15 мг чедип турар.

Хадының болгаш шиивиниң ногаан бүрүзүнден, хадының чиирбей будуундан белеткээн чемнерин ыңгыйн инектерге кайы хире ажыктыын дараазында чижектеп тодаргай көрүп болур.

Специалистиң сүмези

Инек бүрүзүнге хүннүң-не 150—800 мг каротин негеттинер. А каротин чедишпестей бээрге, инекке авитаминоз аарыг тыптыр. Ындыг инектиң төрүттүнген бызаазы суларгай болур. Ук бызаалар сүт ижип турар үезинде-ле авитаминоз аарыы кедерээр. Чүге дээрге, инектиң сүдүнде витамин эвээш-тир.

Каротин чедир албайн турар инектер 3—6 ай дургузунда безин эдержилгеге кирер хевн чок болур, кирзе-даа боозавас.

Инектиң чем рационунга хады, шиви бүрүзүн, а ол ышкаш хадының чиирбейин немеп тургаш, каротин четпезин чайладып болур. Ындыг витаминниг чемнерни инекке хонукта 3,5—5 килограммны бээр. Эки шынарлыг сиген болгаш силос барда безин инек ыяш бүрүзүн ажжок чиир.

Оон-биле инекти ур үеде чемгерерге, чаа төрүттүнген чаш бызаазының байдалынга чогумчалыг салдарны чедирер, инектиң сүткүр продуктуузу бедиир. Оон аңгыда инектиң эдержилгеге кирерин дүргедедир, ижин-шөйүңнү аарыгларын болдурбас.

Хүннүң-не 4-5 килограмм хады, шиви бүрүзү, хадының чиирбейин чип турар инектер 10 хонук эрткенде, ындыг чемнер чивейн турар инектерге деңнээрге, хонукта ортумаа-биле 2 килограмм сүттү хөйнү бээрин бүдүрүлге дуржулгазы көргүскен.

Е. МАКАРОВА,
республиканың Көдээ ажыл-агыйы министерствозунуң улуг зоотехниги.

«Бай-Тал» — мал ажыл-агыйлыг совхоз. Ооң экономиказы чыл келген тудум быжыгып, сайзырап турар. Совхозтуң төвү каракка көзүлдүр-ле чаартынып турар болгаш ооң кудумчуларында чуртталга, албан черлериниң чаа-чаа бажыңнары немежип турарын көөрге магалыг. Ажыл-агыйының ажыл-амыдыралында чедир тургустунмайн турар чамдык айтырыгларга доктаап көрейн.

ЭРГИЖИРЭЭН

Совхозтуң тараа шыгжаары-биле бөгүнгү ажыглап турар складыы негелдеге ыракта дүүшпес, эргижирээнинден ооң эжиктери, соңгалары үрелик. Ындыг чадагай складка тараа культураларын шыгжаарга дыка таарымча чок. Чүгле ол эвес, ооң ниити даштыкы хевири безин суурнуң ол чоок-кавызының аян-шинчизин чайгаар-ла базып турар. Складка уруп каан тараа культураларын күш дойлап, төтчеглеп турары чугаажок. Эргижирээн, үрелген складты чаартыр ийикпе, азы шуут солуур айтырыг совхозтуң удуртукчуларының мурнунда тургустунуп турар ирги бе?

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга районо.

ӨШКҮ ООЛДААШКЫНЫ

«Дөң-Терезин» совхозта 896 өшкү оолдаан, чаш анайларның доругуп турары эки. Ылаңгыя Дүктүг-оол Саая малдың чаш төлүн азырап, өстүрүп турары макталдыг. Ооң коданында төрүүр 254 өшкү бар, оларның чартыы оолдапкан.

Ш. КУУЛАР.

Барыын-Хемчик район.

ӨНДҮР АК ӨРГЭЭ

Бөгүн — Делегейниң театр хүнү

АЗИЯ диптиң төвүнде аныяк автономнуг республиканың найысылалы — Кызыл хоорайга аалчы болуп, агаар-биле ужуп азы кайы-даа талазындан каалама оруктар дамчып келзиңзе, өрү дээрже бедип үнген өндүр ак өргээни эскерип каар сен. Талыгырдан келген кижилер ону далай делгеминде даг дег ак дош-айсбергке дөмейлээр. Чамдык улус чалгыннарын херипкеш, кудай-дээрже куштап ужуп үнүп чыдар аажок удуг аккыр куу куш-тур-даа дижир. Алызындан малчын уктуг кижи болза, ак аржы дег арбын сүрүгнүң ортузунда ыдык ак буурага-даа деңнээр. Тоолчулар ону көргеш, — тозан аът долганып четпес, докулчак ак өргээ турган ирги — деп тоолдап-даа эгелээр...

Чүү-даа дижип, чүге-даа дөмейлеп, деңнээр чүве болза, өзүп-сайзырап орар хоорайның өңнүг хоорайывыстың ортузунда өндүр ак өргээ — республиканың хөгжүм-шии театры-дыр. Ол ылап-ла ындыг көрүштүг, ат-сураглыг бе? Маңаа харыы кылдыр, делегейде сураглыг театржы хоорай — Москвадан келген театр талазы-биле критиктиң «—силерниң улуг ак кораблиңер театр уран чүүлүнүң далайының делгеминче үне берген эжиндирип бар чоруур-дур» — деп. Сибирь театрларының Кемеровога болган хуралынга уран деңнелгелиг чугаалаашпын сагынмайн барбас аргам чок. Бо дээрге өндүр ак өргээниң чүгле даштыкы хевириниң эвес, а ооң чогаадыкчы өзүлдезинге, келир үезинге дорт хамаарышкан үнелел деп билир мен.

Театр бар-ла-дыр харын, а аңаа ынчаар өөрүп, чоргаарланган, мактанган ажыы чүл? — дээр хөөннүглер база турар. Театр — бурунгунуң уран чүүлү, культуразы. Өгбевис болур улуг орус драматург А. Н. Островский мынча деп чугаалаан:

«Национал театр дээрге — нацияларның депшилгелиг сайзыралынга академиялар, университеттер, музейлер ышкаш херек чүүл-дүр. Боду төрээн театрлыг болуп, аңаа чоргаарланырын кандыг-даа чон, төрел бөлүк бүрүзү, кандыг-даа дылдың кижилери күзээрлер». Бо дээрге — орус театрның адазының өттүр көрүп соглээн аллын сөстери. Ынчангаында бистер база бодувустуң төрээн — Тыва театрывыска ынак болгаш чоргаарланыр бис. Ындыг эргени, аас-кежикти биске Улуг Октябрь берген.

Тыва театр — республикада эң-не баштайгы профессионал уран чүүл коллективи. Бисте чаңгыс тыва театр бар. Ооң чедиишкиннери, ат-алдары ында ажылдап турар кижилерден хамааржыр болгаш ол хире улуг харысалга оларга онаажып турарын-даа билир бис. Ындыг театрның көрүкчүзү болуру база нарын — чүгле өйлеп-өйлеп, чалгаа чазып чамдык кижилерге келири эвес, а театр уран чүүлүнүң нептередикчизи, талалакчызы, бодунуң ынак артистериниң оюн бүрүзүнде сонуургакчызы, хайгааракчызы-дыр.

«Амгы үениң театры дээрге — амгы үениң дериг-херекселдер-биле шиметтиңген театр, амгы үениң артизи азы режиссёру эвес, а хамыктың мурнунда амгы үениң көрүкчүзү болур» — деп, бо хүннерниң шылгараңгай режиссёру Г. Товстоноговтуң соглээзи биске дүрүм болур.

Республиканың хөгжүм-шии театры 46 чылдарның дургузунда өзүп, чарт угаанда кирген. Ооң спектаклинга делегей классиктери В. Шекспирниң, Ф. Шиллерниң, К. Гольдониниң, Ж-Б. Мольерниң, Лопе де Веганың, М. Тикомацунуң, Э. Лабиштиң, орус классиктер А. Островскийниң, Н. Гогольдуң, А. Пушкинниң, А. Чеховтуң, совет чогаалчылар М. Горькийниң, К. Тренёвтуң, Д. Фурмановтуң, А. Арбузовтуң, Р. Розовтуң, А. Гельманның, В. Шукшинниң, А. Вампиловтуң болгаш национал драматургтар Ч. Айтматовтуң, М. Каримниң, А. Макаёноктуң, М. Баджиевтиң, Ц. Шагжинниң, А. Абдуллинниң болгаш өске-даа оң-оң авторларының чогаалдары тургустунганын сактырга-ла, театрның чогаадыкчы күш-шыдалы тодаргай.

БОДУНУҢ национал драматургиязы чокка — национал театр туруп шыдавас. Театрның хөгжүлдези — национал драматургияның хөгжүлдези-дир. Тыва национал драматургтар С. Тока, В. Көк-оол, С. Пюрбю, О. Саган-оол, С. Сарыг-оол болгаш К. Кудажының адавайн баар болзувусса, тыва театр дугайында чугаа болбас.

Театр бодунуң үндезилекчилери — В. Көк-оол, И. Исполнев, Максим база Кара-кыс Мунзуктар, Н. Өлзей-оол, О. Намдараа, И. Забродин, С. Майер, Х. Конгар, А. Чыргал-оол, Л. Севильбаа, М. Баир, А. Таваккай, А. Лаптан, М. Раманова, В. Монгалбии, О. Ензак, Б. Балы-Сагаан, Е. Кендебиль болгаш өскелерге-даа чоргаарланыр.

Кол конструктор, кол архитектор деп албан-хүлээлгелерниң чугулазы ышкаш үлүгүн театрда кол режиссёр кылып турар. Уран чүүлдүң ол харысалгалыг удуртукчузундан театрның салым-чаяаны дорт хамаарылгалыг. Театрның кол режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн хөй чылдарның дургузун алдан чыгам аңгы-аңгы чогаадыкчы талаларлыг «далайжыларының» ак корабльде капитаны боор, аңы-дукмалышкы корабльдер-биле чергелештир совет театр уран чүүлүнүң далайында эжиндирип орар.

Тыва театрның чогаадыкчы составы — шилиттинген, тускай эртемниг кадрлар. Тодаргайлаарга, Ленинградта Күрүнениң театр, музыка болгаш кинематография институдунуң ийи студиязы, Москвада Б. Щукин аттыг дээди театр училищезиниң бир студиязы база Кызылдың уран чүүл училищезиниң актер салбырының доозукчуларындан шилиттингеннер болуп турар.

Шии бүрүзүнүң салым-чолу — коллективтиг ажыл-иштиң түңнели. Аңаа артистерниң, режиссёрнуң, чурукчунуң болгаш хөй санныг техниктиг ажылдакчыларның чаңгыс аай күжениишкини негеттинер.

Бистиң өргээвис чүгле репертуарының аайы-биле эвес, а составының-даа талазы-биле интернационалчы өргээ. Ында орус, тыва бөлүктүң артистери чаңгыс дээвииринин алаанда ажылдап, чурттап турар. Янзы-бүрү националарның төлээлери безин аңаа кээп, тыва дылда шиилерни улуг орус дылче очулга ёзугаар сонуургап көрүп турар.

Чараш ак өргээни Саянның янзы-бүрү өңнерлиг маңы дажы — мрамор-биле каастап, чарт шиви ыяш-биле уран-шевергин угулзалап тургаш кылганын билир силер. Шак олче кирип кээрге, кижини чайгаарла чараш чүүлдүң өртемчейи хаара туда бээр. Хөлбеңнээн кежеге ажыттынары билек, бөмбүрзектиң боду ышкаш бөлдеңнеген сцена, ында чурттап турар маадырлар бодунуң үезинче эдерткеш чоруптар. Бодал-сагышты хайныктырар, кударанчыг, уяранчыг, коргунчуг, дүвүреңчиг, каттырынчыг, хөгжүмнүг, тоолчургу дээш, кандыг күштер силерни хаара тутпас дээр!

Ах, театр, кайгамчык-ла күш-түр ийин. Мону бодап келгеш, улуг орус критик Виссарион Григорьевич Белинскийниң «Мээң театрга ынакшааным ышкаш, силер аңаа ынак силер бе...» дээнин сактып кээр мен. Ийе, мен база театрга ынак мен. Эң ылангыя келир үези, чечектелиишкини адаарганчыг ышкаш сагындырар — өндүр ак өргээмге.

• Вл. СЕРЕН-ООЛ,
драматург, артист.

ЧУРУКТА: Якут чогаалчы Л. Сметанинниң «Лоокут биле Нюргухун» деп шиизинден куда сценазы. Ону Нюрба театрының кол режиссёру — ЯАССР-ниң алдарлыг артизи С. Слепцов тургускан.

Ю. КОСАРКОВТУҢ фотозу.

Чогаадыкчы кады ажылдажылга

Грузин драматург А. Цагарелиниң «Хапума» деп шиизи туркмен дылда үнүп эгелээн. Бурунгу Тифлистиң аажы-чаңын көргүскен шииниң хеглүг, тывызык, баштак аазын Молланепес аттыг үлегерлиг шии театрынга хевээр арттырары-биле Ашхабадка Ш. Руставелли аттыг грузин үлегерлиг театрның чогаадыкчы бөлүү келген.

Ийи театрның кады ажылдажылгазы-биле тургустунган ол шии-биле Закавказье республикаларының шии фестивалы Ашхабадка ажыттынган. Ооң программазында туркмен театрларының ССРЭ-ниң 60 чылынга турасказаткан чаа ажылдары кирип турар. Оларның аразында — Ашхабадтың аныяк көрүкчүлер театрының тургусканы азербайджан драматург Р. Ибрагимовтуң «Киржилге» деп шиизи, А. С. Пушкин аттыг орус шии театрының белеткээни армян автор А. Паронянның «Багдасар акый» деп комедиязы бар. Чарджоунуң хөгжүм-шии театры азербайджан чогаалчы А. Рзаевтиң «Хоорайга чайын» деп шиизин белеткеп турар.

Ашхабад.

Залда — көдээ ажыл-ишчилер

Литваның операзының болгаш балеттиң үлегерлиг театры «Тараажыларга ойнап тур бис» деп девизтиг шии көргүзүглерин эгелээн.

«Шуру-шил орду» деп адаттан театрның чаа бажыңынга уран чүүл-биле ужуражыышкынче чалаткан республиканың бир көдээ районунуң ажыл-ишчилери чедип келир. Фойелерге, дыштаныр өрээлдерге артистерниң, театр ажылдакчыларының тараажылар, көдээниң культура ажылдакчылары-биле беседалары эгелээр.

— ССРЭ-ниң 60 чылының бүдүүзүнде бистиң мындыг хевирлиг ажылдарывыс улам калбарып турар. Олар бистиң чон-биле харылзаавысты быжыглап турар — деп, театрның кол режиссёру ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Норейка чугаалаан.

Вильнюс.

Фестивальга «карнавал»

Ленинградтың В. Ф. Комиссаржевский аттыг театры румын классиктиг драматургияның чогаалын бир дугаар тургузуп эгелээн. Ол болза Йон Лука Караджалевич «Карнавал» деп шоодуглуг комедиязы болур. Шиини тургузарынга Бухарестиден режиссёр Валериу Моисеску чалаан.

— Мээн чаңгыс чер чурттуумнуң чогаалдарының эң дээрелериниң бирээзин ССРЭ-ге бир дугаар тургузаар алекежиктиг болганымга чоргааранып тур мен — деп, Францияның болгаш Италияның сценаларынга шиилер тургузуп чораан аалчы чугаалады. Ол Ленинград артистериниң чогаадыкчы аргаларын бедик-биле үнелээн.

«Карнавалдың» баштайгы көргүзүүн май айда Совет Эвилелинге эртер румын драматургияның фестивалынга белеткеп турар.

(СЭТА-ның корр.).
Ленинград.

* * *

— Депшилгелиг сцена уран чүүлү тайбыңның болгаш шынның, арын-нүүрнүң болгаш угаан-сарыылдың дылы-биле чугаалап турар — деп, Делегейниң театр институдунуң ССРЭ-ниң национал төвүнүң президентизи, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Делегейниң чыл бүрүде демдеглеп турары театр хүнүн бо чылын бистиң чуртувуста чылдың эң кол болуушкуну — ССРЭ-ниң 60 чылынга турасказаткан. Совет театр уран чүүлүнүң кол онзагай талазы база хөй националдыы болур. Бистиң чуртувустуң театр коллективтери (олар ам 600 ажыг) ССРЭ-ниң 45 дылдарында шиилерни үндүрүп турар.

ЧУРУКТА В. Якобиниң «Дүштүктар көрүлдези» деп шиизинден көргүзүг. Будапештиниң сураглыг оперетта театрының тургусканы ол шии Венгрияның чурттакчыларының амыдыралчы оюн-баштаап ылаптыг илереткен.

МТП-СЭТА-ның фотозу.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Бөгүн — Ханойга ВКП-ниң X съездизи ажыттынар

СОЦИАЛИЗМ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНЫҢ ШУУЛГАНЫ

Вьетнамның Коммунистиг партиязы тургустунганындан бээр февраль айда 52 чыл болган, ынчалза-даа ооң делегеттары съездиге моон-биле ам чүгле беш дугаар чыглырлар. Партияның эрткен орууның кайы хире берге, нарын болганын ол факт боду-ла чугаалап турар-дыр. Ол дээрге партияның амыдыралында онза байдалдарның уржуу боон турганы билдингир.

Ол партияны 1930 чылдың февраль айда даштыкыга, Гонконгка, тургулаан француз Индий-Кыдадының элээн каш коммунистиг бөлүктериниң келген төлээлекчилериниң каттыштырылга конференциязынга тургускан. Аңаа бөлүк вьетнам коммунистер, оларның-биле кады баштайгы вьетнам коммунист, делегейниң ажылчын болгаш национал-хостаалгалыг шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы Хо Ши Мин база деэш чоруп турганнар. Ынчалза-даа конференция соонда дораан-на Вьетнамга партияның Төп Комитеди бүрүн-биле француз колониалдыг шериглерниң холунга кирген. Чиңгине секретары Чан Фу кара-бажынга хоругдал үезинде өлүрткен.

Ынчалза-даа Индий-Кыдаттың Коммунистиг партиязы аштырбаан. Ооң баштайгы съездизинге, Португалияның Макао колониязынга 1935 чылда 13 делегаттар чеде бергеннер. Олар революцияның эрес-маадырлыг дайынчылары, бодунуң улузунуң шынчы оолдары — 600 вьетнам коммунистерни төлээлеп чеде бергеннер. Ооң соонда кыска үениң иштинде ажык ажылдың соонда, база катап-ла террор, кара-бажынналашкыннар, чылча шавыышкыннар, катап тургустунуушкуннар болгулаан. 1945 чылдың август революциязынга чедир партияның Төп Комитеди барык бүрүн-биле солчуп турган. Ол съездиге бадылаашкын-биле эвес, а кара-бажыңнар хериминиң иштинге «даашташкыннар» түңнелинде бооп турган.

Революция соонда удавааңда вьетнам улустуң чуртка катап ээп келген француз колонизаторларга удурланыышкынын демисели эгелээн, ынчангаш партияның ийиги съездизи чурттуң даглыг-даштыг соңгу чүгүнге — 1951 чылдың февральда хостаттынган партизаннар районунда арга-ыяш иштинге боон эрткен. Ооң соонда 9 чыл болганда чыылган съезд удурланыышкынның тиилелгелиг дайынының түңнелдерин, улусчу эрге-чагырганың баштайгы чылдарының демократтыг чаартылгаларын демдеглээн. Ол соңгу талага социалистиг тургузуушкуннуң болгаш америкаларга чашпаалаан чалча чазакты тургускан мурнуу чүкү хостаарының сорулгаларын салган. Тайбың тургузуушкунуң ажыл-ижин америк агрессия үзе кирген. Оон база-ла үр болгаш аар-берге дайын эгелээн. Чүгле 16 чылдар эрткенде, 1975 чылдың улуг тиилелгезиниң соонда вьетнам коммунистерниң бүдүн чартык миллион отрядының делегаттары боттарының IV съездизинге чыглыр аргалыг болганнар.

1976 чылда ВКП-ның IV съездизинге айыткан социализмниң үндезиннерин тургузарының стратегтиг планын күүседирде партия дыка нарын айтырыгларга таварышкан. Дайынчы командирлер эң-не баштай бүдүрүлге командирлери апарган турганнар. А удуртулга аргазы дораан-на чедип алдынмас болгай. Ынчангаш дуржулга четпезинден экономиканы болгаш ниитилелди удуртурунга частырыглар кылдынып, бергелерни улам күштелдирген.

IV болгаш V съездилерниң аразында үе болза, тайбың тургузуушкунуун партияга чаа херээнге дуржулга чедип алырының үези болган. Вьетнам хөгжүлдезиниң капиталистиг үе-чадазын ажа халааш, социализмче орукту салып эгелээн үе ол турган.

IV съездиниң соондагы беш чылда канчаар-даа аажок улуг бергелер, нарын айтырыглар турган-даа болза, партия улуг-улуг тиилелгелерни чедип ап шыдаан. Кол-кол түңнелдер бо-дур: Вьетнамның ийи кезектериниң — соңгу болгаш мурнуу талаларының политиктиг база экономиктиг катап каттыжышкыны чедиишкинниг доозулган, чурттуң бүгү девискээринде пролетариаттың диктатура системазын тургускан. Пекинниң чалчаларының — полпотчуларның агрессиязын болгаш Кыдаттың оор ёзу-биле халдаашкынын ойтур шапкан, Индий-Кыдаттың акы-дуңма үш улустары — вьетнам, лаос болгаш кампучи улустарның политиктиг болгаш камгалаар эвилели тургустунган, Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле найыралдың база бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзааларын шынар талазы-биле шуут чаа деңнелге чедирген, эң-не кол-кол социал-экономиктиг айтырыгларны чогуур үелеринде шиитпирлээн, улустуң, ылангыя тараачыннарның амыдыралын экижидер талазы-биле баштайгы бүдүрелдиг базымнар кылдынган, амыдыралдың бүгү талаларында бурунгаар удам-на быжыг туруштуг шимчээриниң үндезиннери кестүп келген. Бо бүгү болза, вьетнам улустуң маадырлыг чоруунуң дугайын, ВКП-ның IV съездизиниң ниити шугумунуң болгаш экономиктиг угланыышкынының шынныының дугайын херечилеп турар.

1945 чылдың революциязының хүннеринде партияга чүгле беш муң кижи каттыжып турган, бөгүн ооң хүрээлеңнеринде 1.700 муң коммунистер бар.

ВКП-ның V съездизиниң хүн айтырыының кол чүүлү — 1981—1985 чылдарның беш чылында болгаш 1990 чылга чедир үеде социализмче шилчиир үезинде Вьетнамның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң угланыышкыны болгаш сорулгалары боор турар.

Партийжи чыыштың салыр сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге вьетнам ажылчы чоннар долу шиитпирлиг. Беш чылдың баштайгызы — 1981 чылда бүгү улустуң социалистиг чарыжы чер-ле болганга калбаа-биле нептерээн. Ажылчы чоннарның ындыг көдүрлүүшкүнүн ажылын — ВКП-ның айыткан оруун оларның долузу-биле деткип турарының херечизи болур.

А. МИНЕЕВ.
СЭТА-ның корр.

Б. КАРМАЛЬДЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ЛОНДОН. (СЭТА). Политиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге тайбың аргаларның тывырынга хамаарыштыр Пакистан-биле болгаш ол чоок-кавының кайы-даа чурту-биле чугаалажыышкыннарны кылырынга Афганистан Демократтыг Республика белен. Ол дугайын Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль Англияның «Панорама» деп телевидение кампаниязынга интервьюзунга медеглээн. Афганистанга удур Вашингтоннуң өөскүткени нүгүлдүг кампанияны ол шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш чугаалажыышкыннарны чорударынга америк империализмниң моондактап турарын айыткан. Совет Эвилелинге удур калчаалыг кампанияны өөскүдер сорулга-биле АКШ делегейниң бо районунга байдалды нарыыдадып турар.

• Афган революцияның дайзыннарының үүлгедиглерин Бабрак Кармаль шыңгыы буруушапкан болгаш «Исламның камгалакчылары» дээр Пакистандан кээп турар күштер — ол дээрге дээрбечилер-дир деп демдеглээн. Делегей реакциязы болгаш империализм бир эвес моондак кылбаан болза, аныяк республиканың чедиишкиннери амгызында ыракта хөй болган турар ийик деп, афган удуртукчу айыткан.

КАЙГАМЧЫКТЫГ ЧЕДИИШКИННЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. Е. Менкес). Космосту шиңгээдип алырынга Совет Эвилелиниң шылгараңгай чедиишкиннери — КНО-нуң космос делгемин тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле комитединиң ээлчеглиг сессиязының кол кичээнгейинде.

Планеталар аразының «Венера-13» болгаш «Венера-14» дээр совет автоматтыг станцияларының бадырар аппараттарын Венерага чедиишкинниг хондурганының түңнелдери сессия киржикчилериниң онза сонуургалын хайныктырган. ССРЭ-ниң чаа чедиишкинин ГДР-ниң төлээлекчизи Р. Кнут «сагыш-сеткилди хайныктыр өөртүп келир чедиишкин-дир» деп адаан.

Ол чаа чугула шенелдениң үезинде Венераның кырын өңнүг чурукка бир-ле дугаарында тырттырган, ол чорук Венераның билдинмес чүүлдерин шинчилээринге принципиалдыг ужур-дузалыг деп, ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский бодунуң сапалынга чугаалаан. Шенелдениң эртем түңнелдерин совет парлалгада парлаан болгаш бүгү делегейде эртемниң хөй-ниитизинге болгаш калбак номчукчуларга бүрүн чедиигир.

Тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чорууну быжыглаар сорулганы удуртулга болдургаш, ССРЭ-ниң чазаа космос делгеминге кандыг-даа хевириниң боо-чепсээн аппарып тургузарын хоруур дугайында керээ төлевилелин делегей ниитилежилгезин көөр кылдыр киирген деп, ол чугаалаан. Ындыг керээни чарып алыры космос делгемин боо-чепсекти эндере бүдүрериниң чери болдурбазынга идиг бээринден ангыда, космосту тайбың шинчилээриниң болгаш ажыглаарының хереглээ делегейге кады ажылдажылганы калбартырының чаа аргаларын база ажыдар ийик.

ХАЛАПТЫ КАТАПТАВАС!

ТОКИО. «Атомнуг чепсекти бүгү талалыг болгаш бүрүн хорууру дээш», «Хиросиманың болгаш Нагасаканың таварышкан халавының катаптаарын болдурбас!» деп лозуңнар биле Токионуң «Косей Нэнкин кайкан» дээр концерт залынга япон фото-чурук уран чүүлүнүң кол-кол мастерлериниң митингизи болган. Ядролуг дайынның кыжаныын болдурбас дээш демиселди боттарының уран чүүлүнүң болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы болдурарынче митингиниң киржикчилери Японияда болгаш даштыкыда боттарының өөрүн кыйгырган. Ядролуг чепсекти ачыр сөөртпес, бүдүрбес болгаш ындыг чепсектиг болбас деп, ядролуг чепсек чок бодурунуң үш принцивин шыңгыы сагыырын база АКШ биле шериг эвилелин ханыладырынче айыылдыг угланыышкындан дадагалзаарын олар Японияның чазаандан негээн.

(СЭТА).

ИНДИЙ КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИНДЕ

ВАРАНАСИ. (Уттар-прадеш штат). Индияның Коммунистиг партиязының XII съездизинге ИКП-ның Национал чөвүлелиниң Чиңгине секретары Р. Рао отчёт илеткел кылган. ИКП-ның Бхатиндиге болган XI съездизиниң соолунде эрткен үеде ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарын камгалаар, чурттуң болгаш чоннуң мурнунда турар социал-экономиктиг депшилгелиг чаартылгаларны боттандырар дээш партияның туржуп келгенин ол онзалап демдеглээн. Улус массаларының ортузунга партияның авторитеди болгаш салдары эрткен ол чылдарның дургузунда өскен.

Делегей айтырыглары, бирги ээлчегде тайбың дээш демисел, империалистиг бөлүктерниң Индияга удур чимээниишкиннерин сойгалап илередири ИКП-ның ажыл-чорудулгазынга чугула черни ээлеп келген деп, отчёт илеткелде айыткан. Америк империализм баштаан дайын кыпсыкчылары чавырлывышкынны үзерин оралдажып турар.

Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң секретары Н. К. Кришнан политиктиг резолюцияның төлевилелин съездиниң делегаттарынга чугаалажыр бээр кылдыр киирген. «Дайын болгаш тайбың дугайында, термоядролуг халапты кандыг арга-биле болдурбас дугайында айтырыг амгы делегей байдалының кол айтырыы болуп турар» деп төлевилелде демдеглээн.

Маңаа холбаштыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Тайбың программазы, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң чазааның, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң сөөлгү үеде киирген тайбың инициативалары онза чугула ужур-дузалыг болуп турарын съездиге илеткелдерге демдеглээн. Тайбың дээш демиселчилерниң шимчээшкининге ол инициативалар күчүлүг чаа идиг берген.

Депшилгелиг даштыкы политиканы — тайбыңның, найыралдың болгаш каттышпазының колониализмге удур демиселдиң политиказын И. Гандиниң чазааның чорудуп турарын отчёт илеткелде болгаш съездиниң политиктиг резолюциязының төлевилелинде демдеглээн. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаар дээш Индияның чазаа туржуп турар. Ол политика Индияның национал эрге-ажыктарынга болгаш бүгү-ниити тайбың дээш демиселдиң эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле найыралды база кады ажылдажылганы улам-на калбартырының улуг ужур-дузазын илеткелчилер айыткан болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 1980 чылда Индияже аян-чоруунуң онза чугулазын демдеглээннер. Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ ийи чурттарның аразында харылзааларга аныдыралчы чугула фактор болуп турар.

Партияның национал болгаш интернационалчы сорулгалары амгы үеде сырый холбаалыг. Ол сорулгаларны чоннуң эрге-ажыктарын болгаш чурттуң айыыл чок чорууп чедиишкиннерин камгалаары-биле сырый холбаалыг кылдыр шиитпирлээри эргежок чугула.

Улуг болгаш чаңгыс эвес ол сорулгаларны шиитпирлээринге 22 чүүлдерден тургустунган ажылдың тодаргай программазын съездиниң резолюция төлевилелинде киирген. Чазактың даштыкы политиказын, Индияның бүрүн эргезин болгаш демократ тылазы-биле бүдүн чорууп камгаадарынче чурттуң улус массаларын, патриоттуг бүгү күштерин эвилелдээри ИКП-ның соңгаарладып болбас чугула сорулгазы болуп турар.

А. НИКОЛАЕВ.
С. СПИЦИН.
(СЭТА).

ПОЛЬШАДАН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелдиң дыңнатканы ёзугаар алырга, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң чалааны ёзугаар ПУР-нуң партия-чазак делегациязы ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаар марттың төнчүзүнде албанниг найыралчы аян-чоруу-биле ГДР-те баар.

* * *

Хосталга болгаш демократия дээш демиселчилерниң польша эвилелиниң кежигүннери кыйгырыг үндүргеш, В. Ярузельскийниң киирген программазын бүрүн болгаш идепкейлиг деткип турарын чугаалаан. Чуртка шериг байдалын күштүг болдуруп чорутканы буурап бадывышкынның польша күрүнени камгалап алган болгаш акы-дуңмалышкылар өлүржүр хамааты дайынны болдурбаан деп ол документиде демдеглээн.

Экономика болгаш ниитилел кризизинден Польшаны адырып үндүрер, Европада болгаш делегейде чогуур туружунче ПУР-ну эгиидип келген турар сорулга-биле бүгү патриотчу күштерниң каттыштыр каттыжарынга болгаш демниг хөделиринге таарышкан байдалдар чуртта тургустунуп турар деп кыйгырыгда чугаалаан.

Делегей байдалының дорайтаашкынын дүвүрээзин-биле хайгаарап турар бис. Бистер, хоочуннар, дайынның эртемнезин экий билир болгаш тайбың чурттаарын күзээр бис. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң кежигүнү өске-даа чамдык чурттарның талазындан коргудар дээр чорукка болгаш ПУР-нуң иштики херектериниң холгаарлаксаар оралдажыышкыннарга шиитпирлиг удурланып турар бис.

Поляктар боттарының айтырыгларын бистиң өңнүктеривистиң — Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының моральдыг болгаш экономиктиг деткимчезин турда боттарының күжү-биле шиитпирлеп алырлар деп, кыйгырыгда онзалап демдеглээн.

БОЛЧАЖЫЫШКЫН

● Баштак ●

Ырак, чоок-даа кожууннардан,
Ынаар —Саян артындан-даа
Чорук кылган, аян-тээлээн
Чорумалдар —аалчыларын
Бөгүн «Кызыл»,
«Мөңгүлек-даа,
Мөгейбишаан: «Моорлаңар!» —
деп чалап турар.
Чорумалдар янзы-янзы,
Чоруу база аңгы-аңгы:
Ботаң-бозуң, эштиг, эш чок,
Болчашканнар чүден илдең —
Карак уштаан
Хартыга дег,
Кайы кайызын бүдүү сурап,
дилеп чоруур.
Аалчының картазында
Айыттынмаан, бижиттинмээн,
Боттаныр-даа, боттанмас-даа
Болчаг ышкаш хилинчек чок —
Хайлыг, чаңгыс
Каътка-даа бол,
Каржып тургаш, чидиржири —
хараадаңчыг.
Келген херээ чогуп-бүдүп,
Кежик-чолу тааржы берзе,
Кызыл кенни, күдээзи дег,
Кылын алдар белен турбас —
Аалчыларның
Албанында
Агайларга сагыл четсе,
улуг хүндү!

Салчак МОЛДУРГА.

ЫРЛАЖЫПТААЛ

Шаттың, шөлдүң шокар
чечээн
Салгын тырта
сагланнадыр —
Адар даңның хаязында
Аъттангаштың челзиптээли.
Хөрек-чүрек кыйбыннадыр
Хөглеп олур, ырлап олур.
Эзим-арга, хемнер суглар
Эрээннелип хөлбеңнезин —
Эдер хектиң үнүн базып,
Эдискилей бадырыптаал.
Хөрек чүрек кыйбыннадыр
Хөглеп олур, халдып олур.

Сараланың аксын тыртпа.
Салгын-биле чаржып орзун.
Чаражының сөзүн утпа.
Чарыштырып ырлажыптаал.
Хөрек чүрек кыйбыннадыр
Хөглеп олур, чаңнап олур.
Алдын хөлдүң аңгыр, казы
Аян тудуп үдеп берзин.
Аалдарында бисти манаан
Амыракка ырлап берээл.
Хөрек-чүрек кыйбыннадыр
Хөглеп олур, хөөреп олур.

Алексей АРАПЧОР.

Чылдар болгаш кижилер

ЧҮТКҮЛ, ТУРА-СОРУК ТУРДА...

ХАДЫҢ ТОЗУ болгаш дыт чөвүрээзи-биле шып каан бора-бүдүн чадырлыг, аңнап, балыктап амыдырап чораан өг-бүлеге төрүттүнген орланшоваа бичии тожу уруг өзүп доругуп келгеш, Тоора-Хемниң куду салдап бадыпкан. Үш салды кошкан, аңаа чүгле Кол Чат эвес, өске улуг, биче кижилер болгаш эрес, аваангыр-кашпагай лоцман (сал башкарыкчызы) Нагибин дээр орус кижи база чораан. Аныяк кыс чадырындан үнүп, бир-ле дугаар ырак-узак, шаптараазынныг орукче үнгени ол.

Өскен төрээн черинден ырап чорууру шала кударанчыг-даа, барып-барып төп, чаа чер—Кызылга өөренгеш, аңаа ажылдаары аныяк кижиге солун болгаш өөрүнчүг-даа. Кызылга чедер дээн чорук кижилери чайның бир каан аас хүнүнде чалгыгларга өпейлетпишаан, таваар салдап бадып чыткан.

Ынча-мынча чоруп орда, сүлде бо, дыңналыр-дыңналбас шиилээн-шаалаан дааш дыңналып келген. Кол Чаттың арны изиш дээн соонда, чанында кырган кадайның быктынче оожум шенектээш: «Ол чүл?» —деп девидээн. А демгизи: «Ужарже чоокшулап ор бис, ооң даажы-дыр. Ажырбас, уруум, кортпа; чоннуң чоон оруу чер-ле болгай. Бо лоцман база орук-чирик билир, буянныг, эки кижи болгаян» — деп оожуктурган. Ооң сеткили оожурган-даа, хенертен ыяк туттунмушаан, улус аразынче улам сыңнып чораан. Шиилээн-шаалаан дааш чоорту дыңзып орган.

— Ужар чоокшулап келди, ону эртерде быжыг туттунуңар. Девидеп, сүрээдеп болбас! — деп, салда олурган «пассажирлеринче» Нагибин алгырып, сагындырган.

Кызаа чалым хаялар аразында улуг ужар-даа келгенне! Аваангыр, эрес Нагибинниң мөчек-мөчек шыңганнары кырлаңайнып, карактары алачайгаар-ла маажым чиге дорт көрдүне бергилээн. Башкарыкчы эшкиижин, хартыганың кашпагайы дег, ол-бөже углай дүрген-дүрген тырткылаан. Дааш-динмя дээрге кулак уюк, ана кончуг күштүг хат-шуурган дойлуп үнген чүве-биле дөмей-ле. Сал шиг дээн соонда тамы дүвүнде дүшкен-биле дөмей-ле: эң мурнунда сал өрү дүргектелдир, хапа дег, көдүрүлген чалгыг-биле катай ужуп үне берген. Суг ортузунда хая-даштар кыры-биле чуулган ындыг ужар-шуралгактарны кашты-даа эрткеннер. Кол Чат кижилер аразынче сыңнып, карактарын шийипкен. Оон бир кезек болгаш, бажын көдүрүп, карактарын ажып көөрге, сал оожум, тавында салдап бадып чыткан, кырында хүн чайынналдыр чырыткышаан; чанында өөрү көк-мөөн болза-даа, арын-шырайлары өөрүшкүлүг, каткы-иткилиг турганнар. Ол ужарны эрес-дидим Нагибин та чеже катап эрткен, та чеже кижини олап амыр-менди эрттирген?! Ону эрткен санында-ла хоочун лоцман «шупту дириг силер бе?» — деп оюн-баштак-биле айтырар чаңчылдыг турган. Оон «четтирдивис!» дээн харыы дыңналыр.

— Ынчан ол ужарның хаядажын амгы ышкаш оргулап аштавайн турган. Нагибин ышкаш арга-дуржулгалыг, эрес-дидим, аваангыр-кашпагай сугжулар турбаан болза, аргыжары берге турган. Ам суг-биле-даа аргыжар болза ындыг берге эвес апарган — деп, Кол Сүлдемовна сактып чугаалап орар.

ЧҮТКҮЛ, ТУРА-СОРУК турда, кижиге чүү-даа шаптык-моондак болбас! Ынчап чорааш Кызылга кээп, садыг шугуму-биле алды ай хуусаалыг курска К. Чат өөренип кирип алган. Ырак-узак тайга-таңды бажындан шаптараазынныг оруктарны эртип чораан келген аныяк кижи хоорайның культурлуг чурум-корумунга чаңчыга берген. Эш-өөрү-даа чоорту көвүдеп келген. Башкыларының болгаш шырак эш-өөрүнүң ачы-дузазы-биле ол курсту чедиишкинниг дооскаш, Кызылдың № 2 магазининге кассирлеп ажылдай берген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээн кадыг-берге үезинде Кызылдың даараныр комбинадынга шевер кижилер кончуг херек турган. Чүге дээрге шериг хептерни аңаа даарааш, ону фронтуже белек кылдыр чорударын негеттинип келген. Кол Чат бодунуң күзели-биле ынаар ажылдап кирипкен. Даалган ажылынга кызымаккай аныяк кижи чоорту-ла хүн нормазын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунче быжыы-биле кирген. Шаңнал-макталга мөөргенмейн, ол улам-на кызымаккай ажылдап, шериг хептерни хөйнү даарап турган.

— Бир-ле хүн ажылдап олурумда, Тока дарга кел дээн мындыг. Ону дыңнааш, та канчаарым ол ыйнаан, арным-бажым изиш дээн. Сүрээдей-сүрээдей чеде берген мен. «Эки ажылдаан-дыр силер. Ынчангаш фронтуга белек чедиржир силер, белеткениңер» — деп мындыг. Иштимде өөрүүрүм кончуг. ажылымга чиик-сергек чеде берген мен — деп, Кол Сүлдемовна чугаалаар.

С. К. Тока баштаан Тываның төлээлери, оон иштинде Кызылдың дааранылга комбинадының мурнакчы ажылчыны Кол Сүлдемовна Чат олар Брянск фронтузунуң дайынчыларынга белек чедирери-биле 1943 чылда чорупкан. Дайын деп чүвени чүгле кино-чуруктан көрген, оон чүгле сураап дыңнаан аныяк кыс ол чоруп чорааш, оон халаптыг уржуун карак-биле көрген. Ону ол боду мынчаар чугаалаар:

— Тулчуушкун болуп эрткен черни көөрге, каракка чаржынчыг чүве чорду. Чер-даа ширик хөрзүнү-биле хоорлуп чаштагылай берген чыткылаар, арга-ыяш-даа ушкан турган, сыйылган, чарылган-бузулган болгулаар. хоорай, суурлар бузундуларлыг, кезик-чамдык апарган тургулаар. Дарызыг чыт салгын аайы-биле кээп турар. Чер-даа, арга-ыяш-даа балыг-бышкын, уйлап-човуурлааныг. Айыткап оруктап өскээр баары айыылдыг. Бир-ле чер бажынга чеде берген бис. Ында командирлер түр чурттап турар. Тулчуушкун шөлү оон 4-5 км ырай берген болду. Боо-моңгунуң диңмиттиг даажын аңаа дыңнаан бис. Чалбыраш дег кызаңнаан оттарны база орта көрдүвүс. Дайынның коргунчуг, ёзулуг «кышкызы» ол болган. Тываның арат чонунуң чорутканбелектерин ол командирлерни дамчыштыр хүлээдип бердивис. Олар аажок өөрүп, четтиргенин илередип, немец фашистерни дүрген-не когуп үзе чылча шаварын дангыраглавышаан. бисти ошкап-чыттап, холдарывысты дыңзыг тудуп турдулар. Ээп чанып ора, бир госпитальга балыглаткан дайынчыларга база ужурашкан бис. Олар сегип алгаш, өжээнни негеп, катап-ла тулчуп кирериңге белеңин чугаалап турдулар. Ёзулуг патриоттар ол-дур деп кижиниң чоргаараан сеткили чайгаар-ла хайнып кээр...

...ТОЖУНУҢ Адыр-Кежиг суур. Аас хөлдеп кыңгырадыр ырлап баткан Тоора-Хемниң эриин ол суур улам каастап турар. Ооң шала ужуунда хем эриинде доора бажың. Картофель, согуна, морковь, огурец, помидор, капуста дээш чүзүн бүрүн ногаа аймаа тарыыр делгем шөлдүг ол бажындан шала мадагар дурт-сыныг, хаваан сыгыглар хаажылай берген, буурул баштыг кадай кижи үнүп-кирип турар. Алдан хар ашса-даа, ол чиик-сергек, халас базым баспас, хол куруг черле орбас. Ол дээрге Кол Сүлдемовна Чат-тыр. «Боду-биле ужуражып чугаалажып көрүңер, чугаа-сооткур кижи. Чурттап эрткен амыдыралы база солун — деп, улус сүмелээрге, аңаа чеде бердим. Амыр-менди солчуп турувуста, ол «сандайже олуруңар» деп чалай-дыр. Бажыңын чапчаа-ла чугайлап дооскаңы илдей. Өдүген деп аттыг агитквартира болду, оон даргазы — Кол Сүлдемовна Чат, ол ам пенсионер. Ажылынга аажок кызымак, лекция, беседаны-даа, хурал-суглааны-даа организастап эрттирип турар.

— Суурнуң агитквартиразының концерт көрүлдези чоруп турар чүве. Ам бо субботада бистиң кварталдың концерти болур. Аңаа белеткенип тур бис, концерт киржикчилери ажыл шагы доостурга, маңаа чыглыр болган, бажыңымны харын-даа чугайлап доозуптум — деп чугаалады. Долгандыр көре бээримге, ында хананда ол агиткварталдың булуңун чараштыр дерип аскан. Ында хоочуннарның чуруктары, ада-иелерге сүмелер, ажыл планы, корум-чурум тудары-биле дежурныйлаашкын графиги дээш өске-даа херек чүүлдерни аскан. Кол Сүлдемовна сес уругну кижизидип доруктурган. Оларны ам янзы-бүрү тускай мергежилди чедип алган, ажылдап чоруурлар. Үнген-кирген чонунга эвилең-ээлдек, өрегелиг өглүг, өремелиг шайлыг орар Кол Сүлдемовна Чат кызымак чүткүлү-биле күш-ажылчы оруун ынчаар эртип келген.

К. ЭКЕР-ООЛ.

КАҢ ДУГАЙЫНДА ЫРЫ

Ыраккы Чөөн чүктүң металлургиязының баштайгызы «Амурсталь» заводтуң тургустунганындан бээр 40 чылының байырлалынга чаңгыланып үнген И. Дунаевскийниң ырызы ооң төөгүзүнде бир уттундурбас үени сагындырган.

—Диңмиттиг 1942 чыл турган. Дайын үезинде «Бүгү-ле чүүлдү фронтуга, бүгү күштү тиилелгеге!» деп кыйгырыы Комсомольсктиң чурттакчыларын «Амурстальды» ажыглалга киирерин далаштырып, шалыпчы ёзу-биле ажылдаарынче албадап турган. Ол завод февраль төнчүзүнде баштайгы демир эзилдирини кылган. Демир-орукчуларның Төп культура бажыңының ансамбли-биле кады ол үеде Ыраккы Чөөн чүкке оюн көргүзүп чораан композитор ол уттундурбас болуушкунну база көрген. Дунаевский ук хоорайның баштайгы тудугжуларының бирээзи шүлүкчү Анатолий Гай-биле кады «Амурсталь» дугайында ырыны чогааткаңнар. Ол ыры фронтучу чылдарның бүгү дургузунда заводтарның цехтеринге чаңгыланып, каң эзилдирикчилериниң, прокатчыларның, шуткукчуларының буянныг чаагай, сорук кииририкчи «эдеринчизи» болу берген.

Чылдар-даа эртип-ле турган. Амыдыралга чаа ырылар тып-тып, эргилери төөгүге артып каап турган. «Амурстальга» завод музейин тургузуп турда, хоочуннар боттарының чалыы назынының ырызын сактып каапнар. Баштайгы эзилдириишкинниң киржикчизи, Ленин ордениг В. Дёмина ол ырының дугайын сактып чугаалай берген. Ооң ады ынчан социалистиг чарыштың тиилекчилери-биле кады Совинформбюронуң медээлеринге дамчыттынып тургулаан.

Амгы үеде ол эрги ыры база катап чаңгыланып турар: ону Амурнуң эң баштайгы металлургтарының уруглары болгаш уругларының безин уруглары ырлажып турар апарган.

М. КОЛБАСКО,
СЭТА-ның корр.
Амурда-Комсомольск.

АЛТАЙ УЛУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫ

1. Дээрден дүшкен ышкаш,
Демирден кылган ышкаш.
(Дириг амытанда)

2. Аспан эвес, —
шыртыгайнып турар,
Аът эвес,—тыртып турар.
(Эзилелде).

3. Буттары далбагар,
Ишти шартагар,
Караа достагар,
Аксы аңгак
Кургаг черге
Чурттап шыдавас.
(Дириг амытанда).

4. Каң болат дуюглуг,
Каас-чараш думчуктуг,
Хачы болган кулактыг,
Чалгын дег чүректиг.
(Дириг амытанда).

5. Кара ием: «Чыдайн» — дээр,
Ак ием: «Арлы бээйн» —
дээр.
(Октаргайда).

6. Бас-бас кидис,
Бастынмас кидис.
(Октаргайда).

7. Ак энчек —
Арлы берди.
Көк энчек —
Артып калды.
(Октаргайда).

8. Ийи иргектиң кежи деп.
(Октаргайда).

9. Дүп деп дүвү чок,
Ужу деп ужу чок.
Көк-ле далай.
(Октаргайда).

О. ДАРЫМА очулдурган.

ЫРЖЫМНЫ ҮРЕВЕС ДЭЭШ

Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының ботаниктиг садының ажылдакчылары Донецкиниң туттунуп турар микрорайоннарының бирээзинге ыржымны камгалап арттырар деп шиитпирлээннер. Олар аңаа баштай парк тарып олурткаңнар. Ында ыяштар ол чоок-кавының бажыңнарынче чоокта тургустунган аажок улуг вентиляторнуң дааш-шимээнин эрттирбес. Ук вентиляторнуң «каасталгазын» «Донгипроуглешмаш» институттуң инженерлери кылганнар. Олар дааш-шимээн чидирер чүүлдү чогаадып кылганнар.

Бо дээрге Донецк областа «Шыпшың» деп программаны боттандырып турарының бир бадыткалы болур. Хоорай магазиннеринге, столоваяларга, кафелерге, чуртталга бажыңнарынга шинчилел ажылдарын специалистер чорутканнар. Оларның сапалын ёзугаар дааш-шимээниң установкалар, а ол ышкаш соодукчу дериг-херекселдер бажыңнар иштинден үндүртүнген, оларны шимээн үндүрбес материалдар-биле шыпкан. Бажыңнарның адакы каъттарындан котельнаяларны чайлаткан. Донецкиде, Краматорскиде болгаш өске-даа хоорайларда шимээн даашка удур демисел чорудар черлерниң даңзызын кылган.

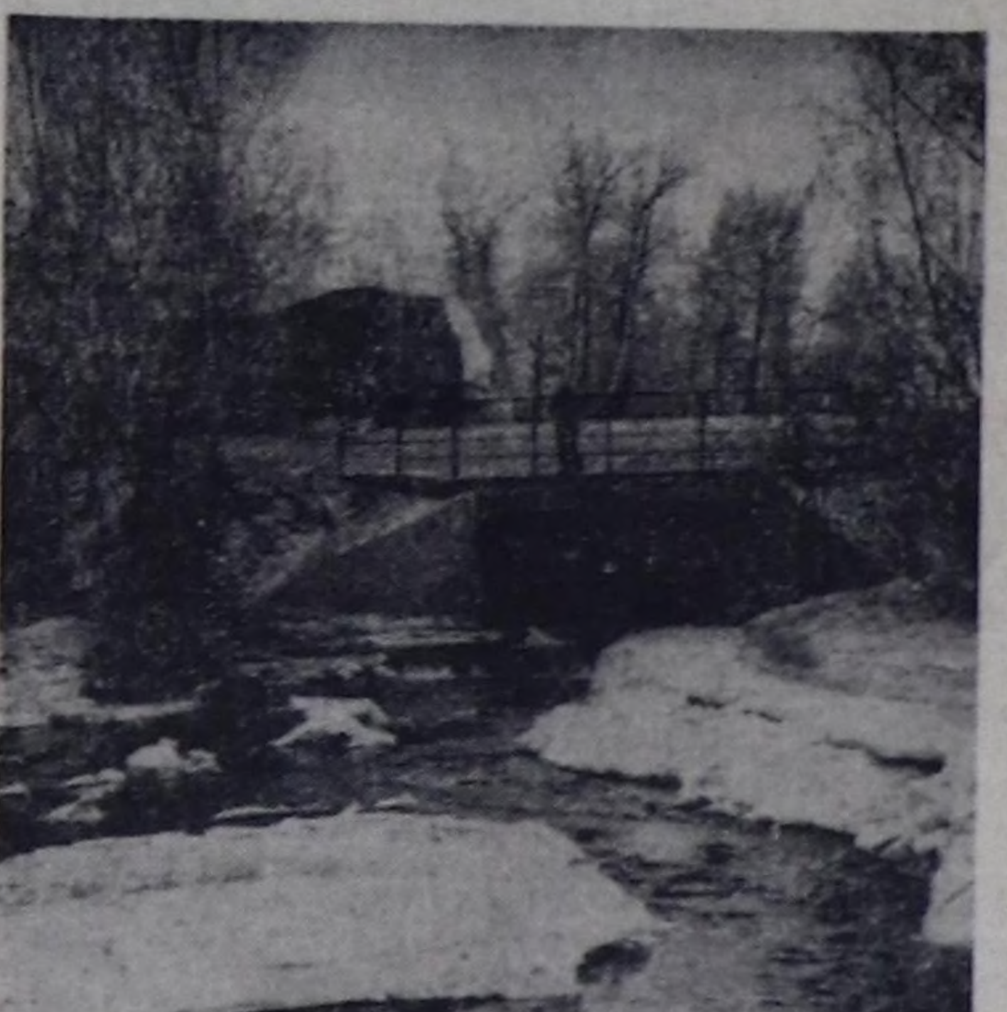

В. КАРА-САЛДЫҢ «Частың шинчизи» деп фотоэтюду.

Сонуургактарга

«Аас-кежиктиң» дугаарлары

Гонконгта автомашиналарның чамдык дугаарлары машинаның бодундан безин оранчок аар болгулаар. Чүге дээрге, хөй-хөй кыдаттар дугаарлаашкынга холчок бүзүрээр болгаш «аас-кежиктиң» чамдык дугаарлары ээлеринге эки чүүлдү бээр, байыдар деп санап турарлар. Ынчангаш «аас-кежиктиң» дугаарларын садып алыксаарлар хөй болур болгаш хоорайның эрге-чагыргалары ындыг дугаарларны аукциондан дыка улуг өртекке садып турар. Чижээ, 1979 чылда 8778 саннарлыг дугаарны 20 муң долларга саткан. Чүге дээрге «есес» деп санны илереткен кантон сөс «чечектелиишкин» деп сөстүң бирги слогу-биле таарыштыр адаттынар, а «чеди» деп сөс «ылап-ла» деп сөс-биле дөмей дыңналыр. Ынчангаш 8778 саннарлыг дугаарны «чечектелиишкин ылап-ла — ылап-ла чечектелиишкин» деп очулдурар ышкажыл.

Ол колония-хоорайда «аас-кежиктиң» дугаарларын садарының аукционнарын 1973 чылдан бээр чорудуп турар. Ол үениң дургузунда хоорайның эрге-чагыргалары 2 миллион ажыг доллар орулганы алган.

Швейцариядан «суперсейфтер»

Херекселди үреп ажыдар оорларга берге үе келген: сейфтер кылып турар швейцар фирмаларының бирээзи чаа модельди ажылдап кылган. Ооң кууктаан ханаларының кылыны чүгле 8 сантиметр, ынчалза-даа оларны үрээри чартык метр кылын быжыг бетонну үрээринден безин берге.

Медээ бээриниң янзы-бүрү нарын системалары көвүдеп, сейфтерниң ханалары кылынналган тудум, оларны үрээр дээн бандалар боттарының сорулгазын дөмей-ле чедип ап келгеннер. Ынчангаш сейфти үреп турда, ол үр-ле «туттурарын» чедип алыр дээш конструкторлар улам бүрүнгаар базымны кылган.

Чаа швейцар сейфтерниң ханалары колдуунда эң-не быжыг каңдан кылдынган. Ооң иштии талазында янзы-бүрү металлдарны болгаш химиктиг бүдүмелдерни кыр-кырынга чаап каан. Ооң ханазын «үттеп алырынга» каш катап хөй үе негеттинер деп, ол чаа хуулгаазын сейфтиң кылыкчылары бадыткап турар. Ооң кадында, сейфти ажыдып турда, кайгамчык күштүг чалбыыш болгаш дыгый ыш болу бээр, үрегдекчи оорларга ол база шаптыктаары чугаажок.

Дөмей кижилер прокады

Джимми Картер ийикпе Мэрилин Монро ооң барааннарын рекламалап турзун деп бодал кандыг-бир фабрика ээзиниң бажынга кирип келир болза, АКШ-тың мурнундагы президентизинден база шагдала мөчүп калган кино сылдызындан айтырары көңгүс албан эвес. Ында кандыг-даа берге чүве чок: Лос-Анджелесте Роу Смиттиң «Дөмей кижилер агентилелинче» телефон долгантарга-ла, «чагыттырган» сураглыг кижилерден шуут ылгалбас ажылдакчыларын агентилелдиң ээзи айыттынган адресче чорудуп бээр. Азы кым-бир хөреңгитен ооң аалчыларын Генри Киссинджер хөглетсин деп күзээр болза. Роу Смит аңаа-даа айжаарай бербес: мурнундагы күрсекретарьга мырыңай сугнуң ийи дамдызы дег дөмей болурундан аңгыда, Мурнуу-Чөөн Чук айтырыгларын шору сайгарып билир кижини ол чорудуп бээр.

Агентилел чечектелип, ооң дузазынга херeглел хүн келген тудум өзүп турар.

(«Смена» журналдан).

Чеден беш чыл

Дагестан АССР-ниң Цумагин районунуң Үстүү Гаквари суурга кырганнар-даа, аныяктар-даа бир онзагай байырлалга чыглып келгеннер. Дагдыг черниң кижилери «эртинелиг» куданы бир-ле дугаар эрттирип турары ол. Ол дээрге 102 харлыг Хабиб Джалалудинов биле 95 харлыг Патиматтың өгленгени-ле 75 чыл болганының найыр-доюу-дур. Олар дээрге «Дагестан АССР-ниң 45 чылы» колхозунуң эң хүндүткелдиг кижилери. Өг-бүлениң эр ээзи 50 чыл дургузунда хойжулап келген. Ооң ажылын Октябрь Революциязы орден-биле үнелээн. Патимат 45 чыл дургузунда колхозтуң мурнакчызы боор келген.

ЧАҢГЫС ДЕМНИГДЕ

Республиканың аптекалар коллективтери эрткен айда чыл иштинде чорутган ажылдарын түңнеп чугаалашкан болгаш сорулгаларын тодарадкан. Оларның аразында эки түңнелдерни чедип алганнар бар. Бо талазы-биле аптека эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Т. Б. Ооржак мынчаар чугаалап турар.

— Республикада ниитизи-биле 175 аптека бар. Эрткен чылдың түңнели-биле Чадаанада (эргелекчизи Н. А. Шуйская), Кызылдың № 1 (эргелекчизи Л. А. Чертыгашева), Бай-Тайгада (эргелекчизи Т. Ш. Бырынай) аптека коллективтери бирги, ийиги болгаш үшкү черлерни ээлегилээн. Оларга тус-тузунда дипломнарны болгаш акша шаңналдарын тывыскан бис. Кайы-даа аптекаларда ортумак болгаш дээди эртемниг кадрлар ажылдап турар. Хоочун ажылдакчылар база хөй. Оларга аныяктарны быжыглап, арга-дуржулгазын дамчыдарын сүмелеп келген бис. Бисте хөй нацияның кижилери ажылдап турар. Олар эп-найыралдыг болгаш ажыл-ижи чаңгыс демниг.

№ 1 аптекада Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, дагдыныкчы, персоналдыг пенсионер Э. М. Полякова, К. Н. Динмей, № 20 аптекада М. О. Ооржак, А. Н. Долгополова олар ажылдап турар. Олар дуржулгалыг дагдыныкчылар болуп, комсомолчу М. А. Ильиных, П. Л. Трубачёва болгаш өскелерге-даа арга-сүмезин дамчыдып келген. Аптеканың коллектив кежигүннериниң хөй кезии—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Аптекаларда 10 коммунист бар. Олар ажылыштың үлегерлиг организакчылары болбушаан, төлептиг ажыл-ижин көргүзүп келген.

Р. ДОЛЗАТМАА.
Кызыл хоорай.

БАШКЫЛАР МАРГЫЛДААЗЫ

Башкыларның профэвилел обкомунуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы март айның 23-те Кызылдың Пионерлер бажыңында эгелээн. Ында Бии-Хем районнуң Өөк, Тарлаг, Кызыл районнуң Кур-Чер, Өвүрнүң Хандагайты, Солчур, Улуг-Хемниң Булуң-Терек школаларының болгаш өске-даа черлерниң башкылары киржип турар.

Маргылдаа хүнде ийи катап болуп эртип турар. Ынчангаш дөрт салыг болган. Бирги салыг үезинде Солчур школазының башкызы А. Куулар Эрзинниң төлээзи Н. Чоодуга удур ойнааш, удурланыкчызының шыңгыы халдаашкынынга таварышкаш, дүжүп берген. Дөрткү салыгда Барыын-Хемчиктиң улус өөредилге килдизиниң инспектору Ч. Ондар удурланыкчызы А. Куударга бир улуг бода четпес хирезинде, чүгле чаңгыс кепитен матка олурткан. Хоочун шыдыраачы башкы М. Мөңниг-оол удурланыкчызы, Эрзинниң төлээзи С. Сояның оон чазыын ажыглап тиилээн.

Дөрткү салыгның соонда Эрзинден С. Соян үш санныг, амдызында хамыкты мурнап чоруп турар. Ол-ла районда С. Идам, Н. Чооду ийи чартык саннарлыг.

Херээжен улустуң аразынга болган шыдыраа маргылдаазы доосту берген. Аңаа Улуг-Хем, Өвүр, Эрзин районнардан дөрт башкы киришкен. Түңнелинде бирги черни Улуг-Хемниң Арыг-Үзүү суурдан келген Л. Ховалыг алган. Ийиги, үшкү черлерни Эрзинден С. Хайдып биле Булуң-Терек школазындан Э. Мөңниг-оол олар үлешкеннер.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

телевидение

МАРТ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болур дизинзе». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-лээр». 9.30 — С. Прокофьевтиң «Петя биле бөрү» деп симфониялыг тоолу. ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Сац кирилде сөс чугаалаар. 10.10 — «Ада-иелер, силерге». 10.40 — «Спортлотонуң» 13-кү тиражы. 10.45 — «Хөй эки бараанннар дээш». 11.15 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». Грузин ССР-ниң улустуң чурукчузу И. Тоидзе. 11.40 — «Сыдыстыгда демир аргамчы ырлаарлар». Фильм-концерт. 12.05 — «Чүнү номчуурул». 12.50 — «Найыралды быжыглаарының оруунда». Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чингине секретары Ле Зуанның ССРЭ-ге чорааның дугайында документилиг фильм. 13.00 — Вьетнам артистер концерти. 13.20 — «Московские новости» солунуң шаңналы дээш спортчу гимнастика чурттар аразының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Том Сойерниң солун ужуражыышкыннары». Хөй сериялыг урап-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия. 15.40— «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.40 — О. Фельдман. «Испан сюжеттер». 17.00 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.30 — Мультфильмнер: «Бобик Барбостуң аалчызы», «Петя-биле мячик». 17.45 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 19.00 — О. Заградник — «Ырлаар шакпа соло». Москваның М. Горький аттыг ССР Эвилелиниң үлегерлиг урап чүүл театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Театрның делегей хүнү. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царёв чорудар. 22.50 — 23.45 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Легаюс» дээр фольклорлуг ансамбльдиң (Таллин) көргүзүү. 14.50 — «Амыдыралды бээрлер». Документалдыг телефильм. 15.50 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.50 — Туркмен ССР-ниң телевидениезиниң программазы. «Ашхабад. Хоеталга проспектизи». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 17.05—«Копет-Даг эдээнде час». Көргүзүглүг телеочерк. 17.15 — Махтумкули аттыг туркмен опера болгаш балет театрының артизи Ата Иломановтуң концерти. 17.30 — «Кижи холунуң уран-шевери». Телеочерк. 17.40 — Улусчу музыканың концерти. 18.00 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 18.45 — «Эрмитаж. Меншиковтуң ордузу». 25-ки фильм. Бөлүктүң сөөлгү фильми. 19.15 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы»... 19.45 — «Музыка киоскузу». 20.15 —«Кадыкшыл». Эртем тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —«ТТ-ның экранында эл баштайы». «Кырганнарга хөглээшкин». Урап-чечен фильм.

агаар

Республикага бөгүн кежер булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын утланышкынның хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 16—21, хүндүс тиктен 5 градус чедир соор.

Кызылга кежер булуттар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 16—18, хүндүс 1—3 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боду бүткен кайгамчык чараш даш» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Азажыгаш» 9.00, 12.00, Мультфильмнер чыындызы 10.30, 13.30, «Истекчи» (2 сериялыг) 15.00, «Албадаттырып адаганнар» (2 сериялыг) 17.40, 20.20 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Менче, Мухтар!» 12.00, «Чиик амыдырал» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дөрт мушкетёр» (2 сериялыг) 13.00, 17.30, «Кардиналга удур дөртелээ» 15.50, 20.20 шактарда.

Тывада бир дугаар аалдап келир

Закарпатьениң улустуң ниити ырының алдарлыг коллективиниң концерттери март 30-де, 31-де болгаш апрель 1-де хөгжүм-шии театрынга болур. Эгелээри 19.00 шакта.

Урал чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Попенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи К. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш хөгжүм-шии театрында садып турар. Коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

Редакцияның адрези:
667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 876.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00693